

Rebekka Stangnes

Om husene kunne fortelle

Masteroppgave i Kulturminneforvaltning

Veileder: Aud Mikkelsen Tretvik

November 2020

Rebekka Stangnes

Om husene kunne fortelle

Masteroppgave i Kulturminneforvaltning
Veileder: Aud Mikkelsen Tretvik
November 2020

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Forord

Nok en gang har det vist seg hvor viktig menneskene rundt enn er, og hvor viktig de er for å holde deg gående gjennom intense perioder i livet – det har denne masterperioden vært. Om ikke det å skrive masteroppgave var nok, har også hele landet og egentlig hele verden, blitt satt på prøve. Covid-19 har ikke gjort arbeidet noe lettere.

Jeg vil takke min veileder Aud M. Tretvik for støtte og veiledning gjennom hele masterperioden.

Videre vil jeg takke Anita Sæthre Goplen som er ansvarlig for Stedsutviklingsprosjektet på Svullrya. Hun tok meg inn som praktikant i Grue kommune. Dette resulterte i denne oppgaven. Hun har vist meg tillit og gitt meg utfordringer som har latt meg vokse og tilegne meg erfaring parallelt med praksisperioden og masterprosjektet. Takk for tilliten!

Jeg vil takke KS (Kommunesektorens organisasjon) for tildeling av deres masterstipend. Det er veldig fint å se at dere gjennom denne tildeling viser at dere ser viktigheten av kulturminner og lokal historie i offentlig forvaltning.

Takk til medstudenter for to år på masterstudiet, spesielt vil jeg nevne Ingrid Fostervold som har vært en perfekt studiekollega. Synd vi ikke fikk det siste mastersemesteret på lesesalen.

Jeg vil sende en stor takk til Rune Frøhaug, som nok en gang har vært en motivator og støttespiller i kaoset i arbeidet med en oppgave. I tillegg til den faglige hjelpen, er du en utrolig god og støttende venn. Takk for all hjelp og oppmuntrende ord.

Stor takk til mamma, pappa og samboer for korrekturlesing, når jeg selv har sett meg blind på egen tekst. For tålmodigheten og støtten på trass av alle de rare tingene jeg har for meg. For å gi meg all den kjærligheten og støtten jeg trenger!

Innhold

1	Introduksjon.....	7
2	Teori.....	11
2.1	Stedsteori.....	11
2.2	Økomuseum som modellen.....	13
2.3	In situ formidling.....	14
2.4	Hus som tidsvitner.....	16
3	Metode.....	19
3.1	Stedsvandring.....	19
3.2	Kildene.....	22
3.3	Spørreundersøkelse.....	27
3.4	Noen etiske refleksjoner.....	28
4	Husenes tale.....	31
1.1	Thygesen-huset.....	32
1.2	Grue Finnskog Forbruksforening.....	34
1.3	Poståpneriet.....	35
1.4	Grue Finnskog kirke.....	37
1.5	Doktorboligen.....	38
1.6	Gamle Svullrya skole.....	40
5	Stedsvandringen.....	43
5.1	Stedsvandringens fem stopp.....	43
6	Resultater fra spørreundersøkelsen.....	47
6.1	De kvantitative resultatene.....	47
6.2	De kvalitative resultatene.....	48
7	Diskusjon, erfaringer og analyse av resultatene.....	51
7.1	Husene som tidsvitner.....	51
7.2	Husene og formidling.....	53
7.3	Husene og stedet.....	55
7.4	Om husene kunne fortelle.....	58
8	Sammenfatning.....	63
9	Etterord.....	67
10	Litteratur.....	I
	Vedlegg 1.....	VII
	Vedlegg 2.....	XIII

Figurliste

Figur 1 I Innlandet fylke, i Grue kommune finner vi Svullrya. Svullrya er et sentrum i Grue Finnskog. Finnskogen strekker seg geografisk over deler av flere kommuner i fylket, og over grensen mellom Norge og Sverige.	6
Figur 2 Gruppe 2 utenfor Grue Finnskog Forbruksforening. Like før de får utdelt historiske bilder. Foto: Anita Sæthre Goplen.....	19
Figur 3 Branntaksten fra Sophus Thygesens hus fra 1916. Kilde: Norges Brannkasse hos Statsarkivet på Hamar.	24
Figur 4 Et av de tidligere landhandleriene på Svullrya, i dag bolighus. Foto: Rebekka Stangnes.....	31
Figur 5 Stedsvandringen begynte ved Bedehuset, på nedsiden av Thygesen-huset. Huset ligger i skillet mellom Svullryas tettbebyggelse og skogen. Foto: Rebekka Stangnes.....	33
Figur 6 Et foto av Grue Finnskog Forbruksforening fra en samling gamle bilder etter Wiger-familien. Bildet er ikke datert, men trolig fra når butikken nylig hadde fått påbygg og kledning. Foto: Privat.....	34
Figur 7 Poståpneriet hadde inngang i det inndradde hjørnet. Foto: privat.	35
Figur 8 Maleri av Grue Finnskog kirke, trolig fra 1917. Eier: Privat.	37
Figur 9 Et moderne bilde av Doktorboligen. Husets to stiler kommer tydelig frem. Foto: Anne Berit Gullikstad.	38
Figur 10 Gamle Svullrya skole var siste stopp i stedsvandringen. Foto: Skolene i Grue.	40
Figur 11 Stedsvandringens rute vist i kart. De fem stoppene er markert.....	42
Figur 12 Svarene på de kvantitative spørsmålene sett i et diagram. Resultatene er fremstilt etter de ulike spørsmålene, der gruppens resultater vises hver for seg.....	47

Figur 1 I Innlandet fylke, i Grue kommune finner vi Svullrya. Svullrya er et sentrum i Grue Finnskog. Finnskogen strekker seg geografisk over deler av flere kommuner i fylket, og over grensen mellom Norge og Sverige.

1 Introduksjon

Arkitekturen på Svullrya på Grue Finnskog var noe av det som slo meg da jeg kom dit den første gangen i min praksisperiode høsten 2019. De store flotte bygningene, i sveitser-, jugend- og nybarokk stil, samt en nygotisk kirke. Blandet med nyere hus i enklere 1960-tallets byggeskikk. Svullrya er et lite bygdesentrum inne på skogen som vokste frem som et resultat av skogdrift og sagbruk. På lik linje med større byer ellers i landet hadde man på Svullrya mange av de samme tilbudene, i form av butikker, legekantor, skole, skystasjon, telegraf, kafeer og poståpneri med mer. På Svullrya i dag er det Norsk Skogfinsk Museum som er formidler av Finnskogens første fase, da skogfinnen innvandret for å drive svedjebruk i de store skogområdene. Skogfinnenes historie er én del av historien til Finnskogen, men det finnes flere spennende historier. Slik som den første perioden av Svullryas 150 år lange historie, om etableringen, veksten og sentraliseringen av et bygdesamfunn.

Dette fører oss over til oppgavens problemstilling:

Hvordan er husene tidsvitner og formidlere av Svullryas historie?

Dette er en problemstilling som kan ta for seg veldig mange perspektiver, temaer og elementer. Derfor har jeg også valgt å stille tre forskningsspørsmål som vil forme oppgavens ramme og bidra til en avgrensning av oppgaven.

- **Hva vil det si at husene er tidsvitner?**
- **Hvordan kan man formidle husene som tidsvitner?**
- **På hvilke måter kan husene brukes til å fortelle et steds historie, og på hvilke måter kan det bidra til å styrke små steders identitet og utvikling?**

Dette er et prosjekt i samarbeid med Grue kommune og deres Stedsutviklingsprosjekt på Svullrya, som en videreføring av min praksisperiode i kommunen. Kommunen ønsket å ta det jeg hadde funnet og undersøkt i praksisperioden videre ved å formidle det til lokalbefolkningen. Siden et av stedsprosjektets delmål er å ta vare på og øke bevisstheten og kunnskapen om historien til Svullrya blant de lokale innbyggerne (Grue kommune 2019: 10). At det kunne gjøres gjennom å formidle husenes historie synes de var interessant. Dette dannet grunnlaget for å gjøre en muntlig formidling med husene som objekter i dette masterprosjektet. Formålet med oppgaven er å forsøke å belyse hvordan man kan bruke bebyggelse og fysiske elementer på et sted til å formidle dets historie. I tillegg skal oppgaven se om formidling av historie kan føre til økt forståelse og et bredere perspektiv på lokal historie ved å belyse nye deler av historien.

Undersøkelsen er forankret i aktuelle teorier innenfor kulturminneforvaltning, som stedsteori og økomuseum. Samtidig vil teorien om formidling settes i sammenheng med det arkeologiske begrepet *in situ*, som beskriver gjenstander som er funnet i sin opprinnelige kontekst (Østmo 2005: 193). Hvordan hus kan ses som tidsvitner vil bli presentert også på et teoretisk nivå, innenfor fagfeltet. Tidsvitne defineres i fagfeltet oftest som en person som har vært vitne til en hendelse og som forteller om det i ettertid. Begrepet vil i denne undersøkelsen benyttes om fysiske objekter i form av hus som har stått som vitner til utviklingen rundt seg over tid.

Opgaven ser på hvordan det er mulig å flytte den tradisjonelle formidlingen i kulturarvsfeltet ut av museet, som er den tradisjonelle formidlingsarenaen, over til å formidle vanlige hus som står *in situ* i et levende samfunn, der hvor menneskene beveger seg i stedet. Samt å se hus som tidsvitner, der det tradisjonelt i fagfeltet er menneskene som er tidsvitnene, gjennom enten skriftlige eller muntlige skildringer. Oppgaven utforsker om dette er en metode som kan anvendes på Svullrya, eventuelt også andre steder, for å tilgjengeliggjøre stedets historie for flere i lokalsamfunnet og for besøkende. Ved å involvere de lokale i undersøkelsen kan det utvikles et lokalt engasjement rundt formidling av Svullryas historie.

Metodisk vil undersøkelsen ta en praktisk tilnærming gjennom en stedsvandring med publikum og en spørreundersøkelse med både kvantitative og kvalitative spørsmål. Grunnlaget for stedsvandringen er materiale som ble hentet inn i praksisperioden. Stedsvandringen og spørreundersøkelsen ble gjennomført som feltarbeid under

masterperioden våren 2020. Siden Svullrya verken er en stor eller liten by, vil det i denne oppgaven benyttes begrepet stedsvandring i stedet for byvandring som er vanligere å bruke.

Oppsett og flyt i oppgaven er lagt opp som en imaginær trakt i alle kapitler og oppgaven i sin helhet, fra det generelle til det mer konkrete. Kapitlene og innholdet bygger på hverandre for å gi leseren et innblikk i hvorfor jeg har gjort de valgene og de refleksjonene som blir gjort underveis. Hvor av det hele knyttes opp mot det spesifikke prosjektet på Svullrya. Først vil teorier og metoder vil bli presentert og definert i kapittel 2. og 3. Husene og stedsvandringen vil bli presentert henholdsvis i kapittel 4. og 5. Deretter vil resultatene fra spørreundersøkelsen presenteres i kapittel 6. I kapittel 7. vil undersøkelsens teorier, praktiske gjennomføring og spørreundersøkelsens resultater diskuteres for å besvare forskningsspørsmålene og hovedproblemstillingen. Valget om å presentere de ulike elementene i egne kapitler er på grunn av hvor stor del de enkeltvis er av prosessen og undersøkelsen. Avslutningsvis skal jeg foreta en sammenfatning av oppgaven der jeg forsøker å bringe frem de viktigste funnen i oppgaven.

2 Teori

Det meste av vår kulturarv er taus, slik som den materielle kulturarven i form av gjenstander, bygninger, aktiviteter og teknikker. Den er uavhengig av vår forståelse og kunnskap, men vi kan gjennom bevisstgjøring forstå vårt forhold til den. Gjennom å anerkjenne den som en del av vår historie, ved å tillegge den tolkninger og verdier (Myklebust 2017: 45). Den rådende kulturarvpolitikken presenterer og vektlegger blant annet hvorfor kulturarven er så viktig for menneskene og samfunnet. De definerer kulturarvens viktighet, dens iboende kunnskap som en ressurs. Tydeliggjør viktigheten av å tilgjengeliggjøre den for oss alle. Den må formidles står det i st.meld. nr. 16 (Miljødepartementet 2004: 5-6).

Formidlingen av kulturarv på utsiden av museet, i den opprinnelige konteksten geografisk og i et samfunn i utvikling, kan gi en aktiv formidling av historien. Den vil legge til rette for læring og verdiskaping for alle. St. meld. nr. 49 trekker frem av formidling bør være nyskapende og kritisk i valg av perspektiv og innhold (Kultur- og kirke departementet 2008: 102). Arbeid med kulturarv er et produkt av vår tid, definert av trender og tanker i vår samtid. Dette er igjen formet av vår fortid og forrige generasjons trender og ideer. Stortingsmeldinger slik som det her er henvist til er laget for å fremme sin tids ønske om idealer kulturminnesektoren skal leve opp til. Stortingsmeldingen er på den måten med på å forme arbeidet med fortiden i vår egen samtid og er med på å definere de valg og metoder som brukes i arbeidet.

2.1 Stedsteori

Det fysiske stedet der folk bor eller oppholder seg over lengre tid. Det bygde fysiske rommet menneskene selv har konstruert over tid, basert på behov, ressurser og relasjoner. Et sted er en del av et større nettverk, vokste frem av kontinuitet, relasjoner, innflytelse, konstruksjoner og fortiden ((Massey, 1994, 2005) i Aure, Nygaard og Wiborg: 197). Stedets sosiale og fysiske elementer er med på å skape opplevelsen og relasjonene i og til et sted (Aure, Nygaard og Wiborg: 198). Det fysiske stedet er relasjonen mellom hus og mennesker, en relasjon mellom mennesket og det materielle. Svullrya er et lite sted med et tydelige fysisk rom, med et skille mellom det naturlige i skogen og det bygde bygdesentrumet. Med mennesker som er levende opptatt av sitt samfunn og sin historie og kulturarv.

Hus er en viktig del av et sted. Husene er med å bygge en ramme eller et fysisk rom der menneskene lever og oppholder seg. De er med på å skape en identitet, en opplevelse og trygghet i noe kjent (Hansen 2014: 13). Diskusjon om stedstilknytning åpner for at religion og historie, minner og symboler kan gi et rikere bilde av prosessene i menneske-sted relasjonen og menneskers opplevelse av stedstilknytning (Aure, Nygaard og Wiborg: 208). Mennesker har et behov for å kjenne og forstå det stedet der de kanskje tilbringer mesteparten av sitt arbeidende og sosiale liv. Følelse av tilhørighet og tilknytning til stedet sitt, er grunnlag for felleskap og samhandling, som aktører i samfunnet og ikke bare tilskuere. Det vil si at kunnskap om stedet og historien vil være essensielt (Gjestrum 2001: 37). Husene forteller sin del av historien fra sin plassering i nærmiljøet.

Historien er med å bygge grunnlaget for en identitet på et kollektivt nivå, men kan også gjøres på et individuelt nivå. Fortiden kan gi oss kunnskap om hvorfor vi og samfunnet er slik det er. Steder, små og store, geografiske eller sosiale, har opptil flere identiteter. Med en identitet kan vi føle tilhørighet sosialt til en gruppe eller fysisk til et sted (Stugu 2013: 19). For å forstå eller føle tilhørighet til et sted trenger vi å forstå stedet, det kan vi gjøre gjennom historien. Stugu fremmer historien som et sentralt element i menneskers selvforståelse. Forståelsen av sammenhengen mellom individene og historiske hendelser i stedshistorien, og hvordan enkeltindividet er del av denne historien. Historien bistår i vår forestilling om fortiden, forståelse av samtiden og forventinger om fremtiden (Stugu 2013: 18). «Det handlar om att etablera en förhistoria för oss och vår nuvarande belägenhet, men också att tala om vilka de skapande, betydelsefulla och därför karaktärsdanande händelserna är» skriver Aronsson om dette temaet (2004: 13).

Baserte på dette kan det sies at kulturarv er viktig for identitet og tilhørighet i samfunnet. Kulturarv og historie er viktig å se i sammenheng med identitet, stedstilhørighet og kollektivt minne (Aure, Nygaard og Wiborg: 195). Det kan undersøkes med Generic Social Outcome (GSO), en metode innenfor arbeidet med kulturarv. En metode som kan brukes for å vise og forklare effekter på et lokalsamfunn (Hansen 2014: 13). En undersøkelse som i hovedsak forsøker å forklare at det i stor grad gjelder menneske til menneske relasjoner, og om det er ønskelig å se på resultatene individuelt eller i samfunnet (Hansen 2014: 13 og 17). I denne oppgaven vil det forsøkes å overføre det til å gjelde for relasjonen menneske til hus, så til menneske igjen. Læring om husene og deres sammenheng med stedshistorien vil gi menneskene en bredere forståelse av sine omgivelser og husenes del i stedets fysiske miljø og som en synlig formidler av historien. GSO brukes for å undersøke og forstå hvilke effekt

kulturarv og historie har på samfunnet gjennom å kategorisere virkningene i tre ulike grupper:

- Sterkere og tryggere – forståelse og respekt, gjennom dialog og interaksjon.
- Helse og velvære – mental og fysisk helse i hverdagen, for gamle og unge, i et felles samfunn.
- Styrke det sosiale – sosiale samlingspunkter, frivillighet, inkludering og se behov i felleskapets samfunn.

Økomuseum kan skape et sosialt samlingspunkt på et sted, der dialog kan stimulere til bevaring og utvikling av lokalbefolkningens (natur og) kulturhistorisk tilhørighet (Rivière 1985: 5). Dette fører oss over til neste teori.

2.2 Økomuseum som modellen

Økomuseum fremmer hvordan kulturarv bør være en del av det fysiske miljøet, for å tilgjengeliggjøre den for stedet og menneskene i lokalsamfunnet. En gjennomgående mening innenfor kulturfeltet, også fra publikum, er at kulturarven må være tilgjengelig og relevant for at de skal føle tilhørighet. Dette er tydeliggjort i Norges UNESCO-strategi 2018- 2021, som definerer sitt mål for kultur slik: «UNESCO skal sikre at verdens kultur- og naturverdier og kunstnerisk frihet beskyttes, utvikles, er tilgjengelig og formidles til beste for nåtidens folk og fremtidige generasjoner» (UNESCO). Denne oppgaven tar utgangspunkt i denne ideen om formidling, gjennom undersøkelse og perspektiv. Der husene som del av stedet skaper relevans, tilhørighet og tilgjengelighet for publikum og samfunnet.

Kenneth Hudson sin definisjon på økomuseum «er det nettopp fordi museet har brutt gjennom «veggene», og blitt et redskap for bevaring og stedsforståelse i hele lokalsamfunnet» (Ambrose & Paine 2012: 452; Gjestrum 2001: 33). Georges Henri Rivière forklarer økomuseum som et speil. Et speil som den lokale befolkningen bruker for å oppdage og se sitt eget bilde. Hvor de kan søke en forklaring på stedets samtidige uttrykk som et resultat av tid eller kontinuiteten av generasjonene før dem. Speilet er også det de lokale presenterer for besøkende og utenforstående for at de skal kunne forstå deres identitet og ståsted, og slik kreve respekt (Rivière 1985: 4; Stugu 2013: 35).

Økomuseum har dermed en form som er mer desentralisert og perifer enn de tradisjonelle museene, som vitenskaps- eller folkemuseum (Gjestrum 2001: 43). Formen er mer lik de

lokalsamfunnene og kulturarven de forteller historien til. Særlig for de litt perifere stedene, de små stedene, som ikke ligger like sentralt eller urbant til. Helst ved å formidle på stedet kulturarven står, i sin opprinnelige kontekst. Dette er en modell som allerede er kjent lokalt i distriktet. Norsk Skogfinsk Museum, konsolidert av Gruetunet, Finnetunet, Austmarka Historielag og Åsnes Finnskog Historielag, kan kategoriseres som et økomuseum (Haugen 2020: 22).

Museenes karakter er imidlertid viktigere enn bruken av ordet økomuseum (Gjestrum 2001: 41). Det er mulig å se denne måten å drive eller forme et museum på som en modell, og dermed på den måten kunne argumentere for at den kan brukes uavhengig av et museum. Ved å la husene stå i sitt opprinnelige miljø vil Gjestrum beskrive det: «[...] være pluralistiske og vise flere «ekte» situasjoner og fortider» (Gjestrum 2001: 38). Økomuseumsmodellen vil oppnå formidling og tilgjengeliggjøring ved å la publikum oppleve kulturminner på sin opprinnelige plass til det beste for kultur- og naturverdier, for samtiden og fremtiden.

Å jobbe med en økomuseumsmodell handler om å formidle historien, in situ, på stedet hvor kulturminnet står. Formidlingen av kulturhistorie kan være spredt over et større område, uten å miste helheten eller sammenhengen. Dette er tema som vil være tema i neste delkapittel. Ved å tydeliggjøre sammenhengen mellom de ulike kulturminnene eller ved å ha en gjenkjennelig visuell profil. Dermed vil det være enklere å tydeliggjøre, synliggjøre og fokusere på den lokale historien, den lille historien. Noe som kan forsvinne i de store museenes kulturhistorieformidling, og nesten frata de små stedene muligheten til å fortelle sin historie. Om man lar historiene bli fortalt og ta del i samfunnet på de små stedene kan alle få en rikere forståelse av vår historie, samt et større eierskap til den. Denne oppgaven vil ta i bruk husene på en måte som kan gi en sterkere tilknytning til husenes og stedets historie for lokalbefolkningen og de besøkende.

2.3 In situ formidling

Formidling in situ, formidling av kulturhistorie på stedet for dens opprinnelighet. Slik som økomuseumsmodellen over beskriver det. In situ er egentlig et begrep knyttet til arkeologien. Når man under en utgravning har mulighet til å undersøke den materielle levningen i sin opprinnelige kontekst i for eksempel en grav (Drewett 2011: 8; Østmo 2005: 193). Mens om det er undersøkelse av et enkelt funn i et pløyelag på et jorde eller om en gjenstand bli levert inn til et museum, er gjenstanden ikke lengre in situ. Fordi den har mistet sin kontekst, som inneholder mye kunnskap om gjenstanden av interesse for arkeologene (Drewett 2011: 1819).

I denne undersøkelsen flytter vi begrepet inn i formidlingen av hus. Hus som er i sin opprinnelige kontekst på plassen de ble bygget, og ikke musealisert ved å ha blitt flyttet til et museum (Haugen 2020: 11). Aktualisert, presentert og bevart der de står, i sin kontekst. Kontra hvordan det gjøres i museum, som folkemuseum og bygdetun, der husene blir flyttet til stedet (Haugen 2020: 14).

Husene som tidsvitner kan være en kunnskapsbank for menneskene, de er fysiske deltagere i samfunnet og er med å skape et rom for tilgjengelig og bestandig formidling av historien. Menneskene beveger seg i og rundt husene, de er en del av de hverdagslige omgivelsene. Vår kulturarv er et innblikk i våre preferanser og forteller om oss på lik linje som andre kilder, skriftlige og muntlige. De fysiske levningene forteller ting om oss og våre samfunn. Selv med et skriftlig kildemateriale, vil de fysiske levningene være informative og kunnskapsbærende (Hurcombe 2009: 3). Et skriftlig kildemateriale vil kunne tilføre andre perspektiver utover de fysiske. Kulturarv er taus helt til vi begynner å undersøke, lese og tolke den. Kulturminner av nyere tid er knyttet til ulike andre kilder, som bilder og tekster. Disse kan bistå oss i våre tolkninger av den. Materielle eller multimediale levninger kan tale. Deres reise og liv kan kartlegges til en helhetlig forståelse av deres historie, som en del av tid og sted. Deres historie kan samles og formidles i samtiden og fremtiden, av de som benytter ulike kilder og sine sanser for å rekonstruere dens reise, liv og dermed dens historie (Bakke 2018: 198-199).

Kulturarvspedagogikk knyttes i all hovedsak til museum, arkiv og minnesteder. Det er definisjonen på hvordan vi lærer om, av og gjennom kulturarv. Det gir oss verktøy for hvordan vi kan skape formidling på best mulig måte for et sammensatt publikum. Publikum lærer om kulturarv i museum, gjennom utstillinger, omvisninger og andre tilbud. Mange museer, spesielt friluftsmuseum, jobber for læring gjennom kulturarv, snarere enn om kulturarv. Som vi har sett om økomuseum, er det mulig å jobbe med kulturarvspedagogikk også utenfor museet. Det å jobbe aktivt med å finne metoder som aktiviserer publikum i temaer er viktig for å tilpasse seg publikum og samfunnet. I arbeidet med å formidle stedshistorie, kan man ved å benytte seg av husene in situ oppnå aktivisering. Læring og utvikling henger tett sammen, ved å delta aktivt i samfunnet kan mennesker lære og utvikle seg. Gjennom læring kan alle utvikle og utfordre ny kunnskap, nye perspektiver og holdninger. Slik som vi kan se ved å studere GSO og Generic Learning Outcomes (GLO), metoden fra stedsteori (Hansen 2014: 7 og 13).

Bruksverdien er ofte en av verdiene som brukes i bygningsverndiskusjonen, for å gi en tolkning og forståelse av verdien bygget har for fremtiden. Hvilken kunnskap bygget innehar og den pedagogiske muligheten den kan tilby (Myklebust 2017: 47). Dette er likevel noe flytende siden husene stiller ulikt og kunnskapen som skal formidles må tilpasses ulike målgrupper. Husene fungerer som et fysisk eller visuelt virkemiddel i å forstå historien som en opplevelse. På lik linje som i en utstilling på et museum. Ved formidling av husene vil målet være å oppnå økt kunnskap, forståelse og refleksjon hos menneskene (Dean 1996: 6). Husene skaper muligheten eller grunnen for at man stopper opp, ser seg rundt, kanskje lærer noe nytt og gjør noen nye refleksjoner.

2.4 Hus som tidsvitner

Hus er et av de materielle sporene etter fortiden, de er vitner til tiden. De innehar materielle spor og immaterielle minner etter hendelser, bruk og mennesker. I tilknytning til hus har det ofte blitt produsert en rekke kildematerialer, med informasjon om ulike aspekter ved huset. “Buildings tell stories, if they’re allowed – if their past is flaunted rather than concealed” (Brand 1994: 4). All kulturarv innehar en evne til å øke vår kunnskap. Myklebust tar opp at kulturminnene skapes gjennom menneskers evne til å sanse og tolke (Myklebust 2017: 45). Vi definerer gjennom tolkninger verdien på kulturminnene. Det som anerkjennes som vår kulturarv, er det vi mener er verdig til å fortelle vår fortids historie (Howard 2003: 7).

Den kunnskapen vi har om vår fortid er etablert i forholdet vårt til kulturarv. Forholdet mellom kulturarven, som bygninger, og menneskene i samfunnet, uansett alder, kulturell bakgrunn, utdanningsnivå og kjønn, er med på å danne forståelsen vår for fortiden. Historie, som et produkt, kan ses som et råstoff som skal brukes i tolkning og studie for å kunne danne et produkt i en prosess for formidling, eller som et ferdig produkt klar til å tas i bruk (Stugu 2013: 16). De materielle og skriftlige kildene utfyller hverandre med informasjon og perspektiver, korrigerer og beviser hverandre. Settes kildene i sammenheng, får vi et mer nyansert og helhetlig bilde av fortida (Seland 2018: 164). Likevel er det mye av vår kulturarv som ikke utnyttes for sin kunnskap, ofte den kulturarven som er taus og en del av hverdagen vår. Vi må læres å lese husenes språk for å få enda bedre forståelse for fortiden og dagens samfunn.

Endringer i hus er bevis på endring av bruk, funksjon og endringer i menneskers syn og nytte av huset. Dermed er endringer i hus en måte for huset å fortelle. Som Brand skriver har hus det perfekte minnet av materialitet. Når vi jobber med hus, spesifikt når vi ønsker å gjøre

endringer, har vi med avgjørelser fra fortiden å gjøre og dermed grunner fra en fjern tid. Han trekker frem huset, arkitekturen og materialet gjennom dens permanente status og situasjon (Brand 1994: 2). Etter hvert som menneskene bruker dem gjøres det endringer og det tilføres nye elementer, dette er spor som forteller ulike historier. Som lagene under en arkeologisk utgravning, der lagene forteller fragmenter av tiden, og utviklingen som har skjedd på feltet, eller i huset i dette tilfellet.

Stilhistorie og bygningselementer er derfor gode elementer å studere for å forstå husene. Det er husets identitet. Som på Svullrya der husene er definert av ulike stiler. Husene har variasjon av ulike arkitekturstiler. Som kan fortelle oss om stedets utvikling, hvordan samfunnet og menneskene har blitt påvirket, utvikling i teknologi og behov som skulle dekkes i et moderne samfunn.

Flere av husene har tydelig spor etter spesifikk bruk og funksjoner. Brand forklarer at det er forskjeller i hvor store endringer det er i ulike typer hus. Som at det er forskjell på kommersielle, private bolighus og institusjonelle hus. Kommersielle er ofte mer påvirket av markedets raske endringer. Mens de private boligene formes mer etter familielivets behov gjennom et liv. Derimot institusjonsbygg later til å ikke endres like mye, men forbli formmessig stabil og evig, mye likt institusjon på innsiden (Brand 1994: 7). Stilen, bruksslitasjer, skader og endringer er spor i husene som er med å fortelle husets historie. De er taust spor som kan fortelle mye om man studerer dem. Dette er elementer i hus som beboere og brukere ofte fikser eller endrer på, men som er viktige for husenes historie og deres «stemme». Det å bruke disse sporene aktivt i formidlingen kan gi tale og oppmerksomhet til de tause sporene til husene. Husets tause spor kan knyttes sammen med andre kilder, skriftlige, bilder og muntlige historier.

Husene er formidlere, de trenger bare å låne stemmene våre. En ting er å formidle husene, en annen ting er å sette husenes historier i en kontekst. Denne konteksten bør folk kunne kjenne seg igjen i, de bør kunne relatere det til kunnskap de allerede har og de skal kunne se sammenhengen til det huset som formidles. I et forsøk på å koble historien ned til det fysiske, vil huset bli et fysisk bindeledd mellom menneskene og historien. Det fysiske kulturminne vil kunne fungere som en trigger for refleksjon og minner. Menneskenes minner og identitet påvirkes og aktiviseres i ulike situasjoner (Stugu 2013: 19). Minner kan aktiviseres i interaksjon med andre mennesker, eller i møte med fysiske objekter. Både på et individuelt

nivå hos den enkelte og for kollektivets minne eller identitet. En slik kobling vil kunne gi husene en tilleggsverdi for menneskene, som vi kan se tydelig i minnestedsteori.

De gjeldene konvensjoner for behandling og tolkning av kulturminner har i stor grad handlet om det fysiske, som det henvises til i Farokonvensjonen fra Europarådet. En ny retning i dette feltet handler i større grad om «kulturminnets verdi for og rolle i samfunnet», og dermed kulturarvens verdi og betydning for menneskene, i samfunnet (Myklebust 2017: 45). Som vi ser knytter denne påstanden, fra bygningsvernet, sammen de ulike teoriene belyst over, og de kulturpolitiske føringene i stortingsmeldingene. Hvordan kan vi så ta i bruk disse teoriene og husene, i første omgang på Svullrya, men senere også andre steder?

3 Metode

Metoden i denne undersøkelsen er valgt for å kunne gjennomføres på en måte som setter fokus på husene som tidsvitner, og samtidig involverer publikum. Metodene henger sammen med teoriene som er presentert i kapittelet over. Undersøkelsen inneholder derfor en god del praktisk arbeid, og arbeid knyttet til eksterne deltagere. I forkant og underveis i prosjektet er det blitt gjort en del metodiske valg for å gjøre prosjektet gjennomførbart og det er gjort flere avgrensninger underveis. Det blir også reflektert rundt omliggende og usikre elementer som det ikke rådes over, annet enn at man kan forsøke å forminske disse så godt man kan.

Figur 2 Gruppe 2 utenfor Grue Finnskog Forbruksforening. Like før de får utdelt historiske bilder. Foto: Anita Sæthre Goplen.

3.1 Stedsvandring

Det ble invitert til en historisk vandring om husene på Svullrya for å teste ut om det gikk an å fortelle Svullryas historie gjennom husenes historier. Kunne formidling av husenes arkitektur, funksjon, etablering og kontekst gi en helhetlig forståelse og en opplevelse av å se husene på en ny måte. Som en del av historien og ikke bare hus. En vandring med tematiske stopp, som alle tilføyer en liten del av en større og helhetlig historie. Vandringen ble gjennomført to ganger. Begge på 1 time og begge i noe surt (februar-mars) vær. Oppmøtt var et nysgjerrig og imøtekommende publikum. Med en interesse for Svullrya og historie som et felles

utgangspunkt. Før start ble det informert om at stedsvandringene var del av en undersøkelse til et masterprosjekt, og derfor kun en test. Deretter informerte jeg om at ved endt vandring

ville det deles ut en spørreundersøkelse og om de kunne være så snille å svare på denne.

Spørreundersøkelse blir omtalt grundigere i underkapittel 3.3.

En stedsvandring forholder seg til et fysiske miljø og sine omgivelser. Guiden og gruppen beveger seg i nærmiljøet, mellom husene og samfunnet rundt. Den fysiske rammen stedet lager gir publikum mulighet til å se hva det blir snakket om, som kan gjøre det lettere for de å forstå og se sammenhenger. Muntlig formidling, slik som stedsvandring eller omvisninger, er en kjent og velbrukt metode innen kulturfeltet, som i museer eller i byer. Verdien av muntlig formidling er den menneskelige relasjonen, fra en person til en gruppe, med interaksjon og dialog. Det er en naturlig måte å tilegne seg informasjon på. Vi har lært gjennom å snakke sammen og lytte til hverandre opp gjennom hele vår historie.

En muntlig formidling kan finne sted hvor som helst og når som helst. Dette gjelder også på mindre og mer perifere steder som på Svullrya, slik som det blir trukket fram i kapittel 2.2 om økomuseumsmodellen. Dette er en av styrkene til in situ formidling og økomuseumsmodellen, det kan finne sted hvor som helst og kan formidle det som er akkurat der det opprinnelig hører til (Gjestrum 2001: 43). Denne metoden passer godt til å undersøke i hvilken grad hus kan ses som tidsvitner. Når det er sagt kunne det vært interessant å sette disse resultatene i sammenheng med et kvantitativt materiale av forskningsfeltet. Det kan potensielt gi en nyansering i drøftingen av problemstillingen. På grunn av denne oppgavens avgrensning er dette heller aktuelt for fremtidig forskning på tematikken.

En stedsvandring krever mindre ressurser tidsmessig og økonomisk for å kunne gjennomføres. Siden en slik undersøkelse er enkel å produsere og gjennomføre, i forhold til for eksempel skilt eller digitale metoder. Til en muntlig metode må det i utgangspunktet kun skrives et manus og ha en guide. Dette er mindre krevende en å bygge en utstilling eller lage en løype med skilt, som ville vært et alternativ på Svullrya. Et manus vil gjøre innholdet i formidlingen etterprøvbare og mulig å gjennomføre for andre i ettertid. Det vil minske variablene som kan gi usikkerhet og oppnå etterprøvbarhet og gyldighet i materiale og resultater.¹

De andre metodene var med som alternativer tidlig i prosessen, og er noe stedsutviklingsprosjektet kommer til å jobbe videre med senere. De ønsker å kombinere de ulike metoden og skape et helhetlig formidlingsopplegg for Svullrya. Tradisjonell formidling

¹ Vedlegg 1

og digital formidling kan integreres og gjensidig styrke hverandre. Den raske digitale samfunnsutviklingen som finner sted i de fleste deler av våre liv, må kulturarvsfeltet gripe de mulighetene teknologien kan tilby. Likevel ikke ukritisk, men det er en diskusjon som ikke tas her.

Et annet aspekt for valget om å gjennomføre undersøkelsen som en stedsvandring, var at det passet godt med hvordan Grue kommune ønsker å involvere lokalbefolkningen i prosjektene som inngår i stedsutviklingsprosjektet. For å skape medvirkning og engasjement for prosjektene stedsutviklingsprosjektet gjennomfører. Det ble nærmest som en forutsetning for prosjektet at det skulle involvere den lokale befolkningen. Dermed ble metoden for undersøkelsen en stedsvandring med publikum.

Stedsvandringen på Svullrya ble gjennomført med to ulike grupper. Ved å gjennomføre en undersøkelse med to grupper vil det kunne gi en god variasjon i publikum, om man aktivt går inn for å samle ulike målgrupper i de to. Dette ble gjort ved å invitere ulike mennesker til de to ulike testrundene. En gruppe med historieinteresserte og engasjerte lokale ble invitert, og en gruppe sammensatt av deltagere med ulike bakgrunner, gjerne med lite eller ingen kunnskap om Svullrya og husenes historie. Dessverre ble det ikke en slik tydelig variasjon. Da den ene gruppen vi inviterte hadde dårlig med påmeldinger. Dermed inviterte vi til deltagelse på stedsvandringen i en gruppe på Facebook, «Bevaring og vekst av Grue Finnskog (Svullrya og omegn)». Deltagerne på stedsvandringen har dermed alle en tilknytning enten til Svullrya eller kommunen, det ble ingen helt utenforstående med i undersøkelsen.

Undersøkelsen kunne blitt testet ut på flere grupper eller grupper med større variasjon, dette kunne gitt et resultat med større variasjon i svarene. På den måten kunne troverdigheten til resultatene økt. I stede kunne stedsvandringen undersøke hvordan husene er del av stedstilhørigheten til de lokale, og eventuelle påvirkninger stedsvandringen vil ha på stedstilhørigheten til deltagerne, sett i lys av GSO.

En annen målgruppe for en vandring vil være skolebarna i kommunen. Det kunne blitt gjennomført en testrunde med for eksempel en ungdomsskoleklasse. Oppgaven vender mot kulturarvpedagogikk, men det er ikke det samme som skolens undervisningspedagogikk. Det måtte blitt gjort noen andre tilnærminger for å tilpasse en stedsvandring til en skolegruppe. Dermed ble ikke målgruppen med i undersøkelsen. Likevel vil et tilpasset opplegg som er mer rettet mot læringsmål knyttet til lokalhistorien kunne være et godt bidrag som passer til

grunnskolen og videregående skole. Ved utvidelse av prosjektet vil det være naturlig å jobbe for å nå de unge.

For gjennomføringen av stedsvandringen stilte Anita Sæthre Goplen, prosjektleder for Stedsutviklingsprosjektet for Svullrya, som observatør og fotograf. Som observatør er hun en sekundær person som følger med og gjør observasjoner underveis i testen, ofte med et annet perspektiv enn den som gjennomfører testen. Observatøren kan være med å kvalitetssikre undersøkelsen, gjennom å være involvert i forarbeid, gjennomførelsen av selve testen og med tilbakemeldinger i etterkant. Observatøren skulle følge med på tiden på de enkelte stoppene og hele vandringen. Deltagernes reaksjoner på informasjon, bilder, ruten, forflytning og støy. For å strukturere og sikre god innsamling av observasjonene gjort under vandringen burde det blitt laget et skjema som observatøren kunne fylt ut. Dette hadde gjort innsamlingen og datamaterialet mer systematisk og troverdig. Dette løste likevel Anita på en utmerket måte, med notater og kommentarer på vandring, tidsbruk, publikums reaksjoner og bevegelser. Hun ga også sine tilbakemeldinger på vandringen i sin helhet og på enkeltelementer.

I tillegg til å være den som undersøker denne problemstillingen er jeg en aktiv deltager i selve undersøkelsen, som guide for stedsvandringene. Guiden er den praktisk utførende deltageren av formidlingen, men fungerer også som en observatør under en stedsvandring. Som guide står du ansikt til ansikt med publikum, og man søker å skape en kontakt med dem. En del av formidlingen er å kartlegge hvordan de reagerer på ulik informasjon og måter å legge frem innholdet på. Guiden må forsøke å opprette en dialog med gruppen, som å få tilbakemeldinger på spørsmål som stilles dem. Innsatsen fra guiden er en viktig del av gjennomføringen av en stedsvandring og for publikums opplevelse.

3.2 Kildene

Innholdet i stedsvandringen er knyttet til husene og ikke til museumsobjekter. Informasjonen stammer ikke fra et museumsarkiv eller samling, men fra husene, offentlige arkiv og menneskene som bor i dem. Husene som ble valgt ut til stedsvandringen var de husene som det gjennom praksisperioden viste seg å være mye informasjon om og som kunne fortelle ulike sider ved historien. Det var også i stor grad de husene jeg hadde mulighet til å komme på befaring i som ble aktuelle å bruke i en vandring.

Husene som tidsvitner i sin egen fysiske tilstedeværelse er synlige i ulike arkivmaterialer. Materiale som knytter seg spesifikt til husene eller eiendommene. Denne koblingen er

interessant for å bygge opp en bygningshistorie for formidling, der husenes fysiske elementer og arkivmaterieell komplementere hverandre. For å forstå tekstens opphav og kontekst må den leses og forstås på grunnlag av den bakenforliggende grunnen for at teksten eksisterer og grunnen til den spesifikke forfatteren. Skriftlige materialet er skrevet av noen, og skrevet med et formål (Ryymän 2018: 50-57). Muntlige fortalte historier er gjenfortellinger og minner, primære eller sekundære. Primære når den som forteller selv har opplevd det. Sekundært når det er blitt gjenfortalt av noen andre enn den som har opplevd det. Minnene og historiene er påvirket av tid, sted, mennesker og utvikling. Valget ble å bruke materiale fra offentlige dokumenter, publiserte tekster og bilder, samt noen muntlige skildringer. Historier som allerede i stor grad er tilgjengelig, men som nå blir samlet og formidlet mer som en helhet. For å gjøre innholdet etterprøvbart og for å unngå såre eller tabu historier i stedsvandringen.

Innsamlingen av de ulike kildene varierer. Husenes spor er noe man oppdager ved å se og oppleve husene. Noen av arkivkildene var tilgjengelige digitalt, skannet eller transkribert, slik som panteprotokoller og folketellinger. Annet arkivmaterieell var i perioden for innsamlingsarbeidet ikke digitalisert, og dermed måtte undersøkelsene og innsamlingen foregå i lesesalen på Statsarkivet på Hamar ved å bla og lese i de originale protokollene. Dette arbeidet krever tid og tålmodighet, da det er håndskrevet i protokoller, som vises på branntaksten avbildet i figur 3. Det samme gjaldt for kommunens eiendomsarkiv og de ulike private arkivene.

Informasjon fra de ulike kildene kan bistå i tolkningen og forståelsen av husenes tause språk og gi en forståelig bygningshistorie for hvert enkelt hus. Kildene gir mye informasjon, men innholdet i en stedsvandring må avgrenses og det vil bli for mye å ha med alt om alle husene. For at en stedsvandring skal få en helhet og sammenheng må det gjøres et utvalg av innhold, dermed vil noe av informasjonen velges bort.

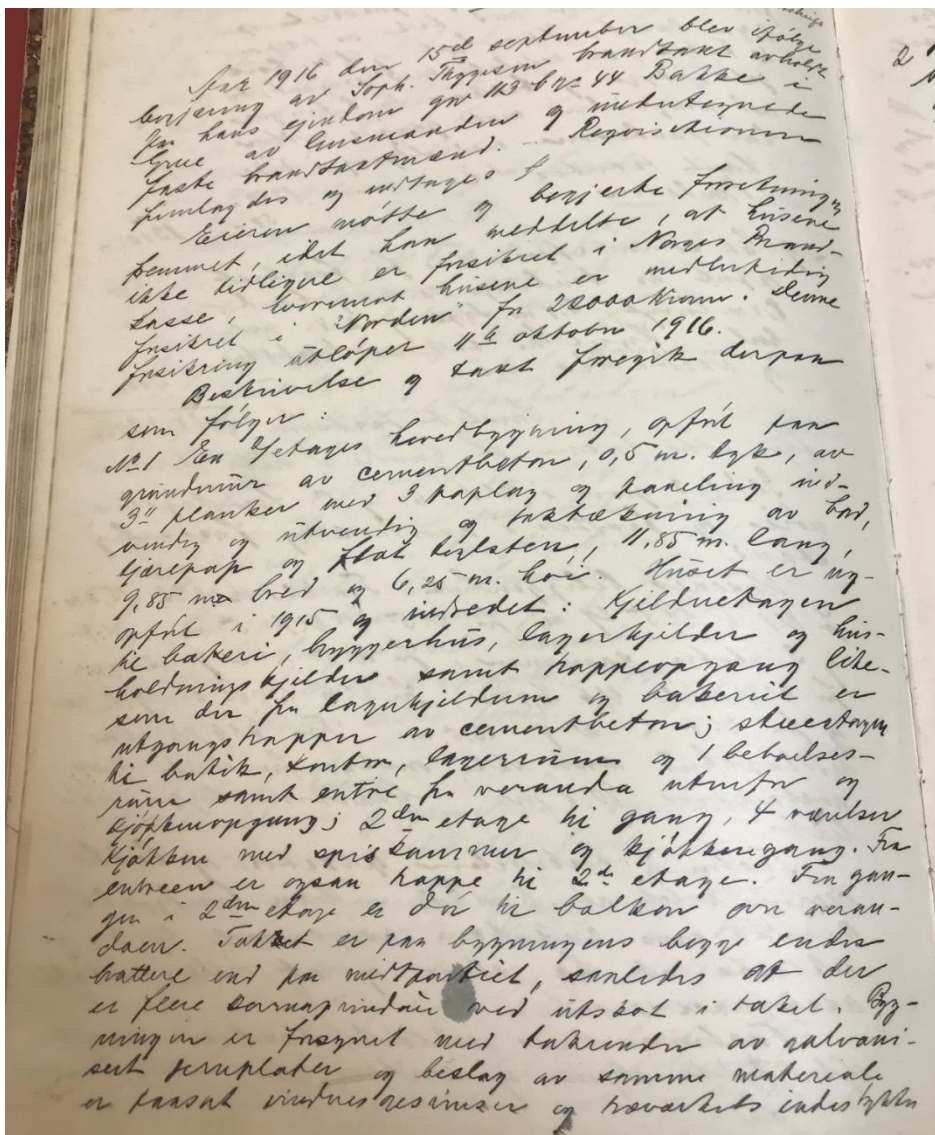
Husene

De fleste husene i denne undersøkelsen har fysiske spor etter fortiden, noen mer og noen mindre synlige. De inneholder lag med spor, spor etter endring (Brand 1994: 2). Husene har tydelig spor etter spesifikk bruk, spor etter endring, fjerning og nye elementer. Byggestil og bygningselementer. Enkeltvis eller som helhet. Gjentakelser mellom hus, som bruk av samme lister, takform eller vinduer.

Branntakster

Branntakst skulle gi en oversikt over det som kunne være brannfarlig og hva som ville bli skadet av en brann. Dette var grunnlag for forsikring av eiendommen, og ga en oversikt over hva man skulle få igjen om bygningene brant. Innholdet i branntakstene kan variere, noen er veldig enkle og andre er veldig detaljerte. Det fins branntakster som er ført gjennom et skjema. Og noen som er skrevet i fritekst.

Branntakstene inneholder informasjon som eiere, sted, g.nr./b.nr., hva det er bygget av, størrelse, materialer, metode, rominndeling etasjevis, trapper, ovner og fyring, dører og vinduer. Det er også skrevet opp avstand mellom husene på eiendommen og til nærmeste nabo. Det hender at det står skrevet hva eieren jobber med og hva slags virksomhet som er i huset.

Figur 3 Branntaksten fra Sophus Thygesens hus fra 1916. Kilde: Norges Brannkasse hos Statsarkivet på Hamar.

Panteprotokoller

Panteprotokollene, det som i dag kalles for grunnbok, inneholder informasjon om eierskifter på eiendommen. Der blir hvem selger, kjøper og priser skrevet ned. Det står også om lån eierne har tatt med pant i eiendommen. Lånene, særlig om de er større eller flere i samme tidsperiode, kan gi en indikasjon på når det er blitt gjort endringer, ofte større endringer, på hus og bygninger.

Folketellinger

Folketellingene inneholder detaljert informasjon om menneskene som har bodd og oppholdt seg i huset på tidspunktet for tellingen. Tellingene fant sted omtrent hvert 10 år.

Folketellingene er delt opp i kretser, der husene er ført opp med antall tilstede/tilhørende, videre er huslistene oppført med hvem som bor eller er tilstede i huset. Deretter kommer personlistene som inneholder detaljer om de enkelte personene, med hvilken stilling de har i huset, hvor de kommer fra, når de er født og hva de har som beskjeftigelse. På folketellingene fra Svullrya har jeg også sett at på noen av personsedlene er det et felt om etnisitet, der noen har fylt ut finsk og andre halvt finsk.

Kommunale eiendomsarkiv

De kommunale eiendomsarkivene inneholder ulike dokumenter oftest fra nyere tid. Det kan være kart og tegninger knyttet til eiere som har søkt om tillatelser om endringer på eiendom og hus. Det kan være ulike tegninger av husene, for å dokumentere hvordan de ønsker at det skal bli med de endringene de omsøker. Brev med klager på vedtak eller pålegg er vanlig å finne i disse arkivene.

Lokalhistoriebøker

Lokalhistorie som er nedskrevet av lokale ildsjeler med mye kunnskap, er ofte veldig detaljert. Selv med mye detaljer hender det at det er skrevet på en måte som kun forstås av andre med lignende lokalkunnskap, det kan være navn, bedrifter, steder eller hendelser.

Lokalhistoriebøker er ofte tematisk skrevet, med mye detaljer om enkeltemner og perspektiver. Det kan være informasjon knyttet til ett sted eller en hel region og slik som langs grensen kan innholdet strekke seg på tvers av landegrensen.

Private arkiver

Private arkiver kan være arkiver hos privatpersoner eller arkiver knyttet til bedrifter. Disse kan være vanskelige å få tak i, ofte fordi eierne ikke er helt klar over at de har dem. Det er som oftest oppbevart i husene eller hos bedriftene.

Hus og bedrifter kan ha vært i en families eie over flere generasjoner, dette kan bety lite endring og sammenhengende oppsamling av informativt arkivmateriale. Privatpersoner tar gjerne vare på gamle dokumenter, brev, bøker og bilder. Bedrifter kan lagre regnskapsbøker, arbeidsprotokoller og annet kontormateriale.

Bilder

«Et bilde kan fortelle mer enn tusen ord» er et velkjent begrep. Bilder kan gi informasjon om tiden før endringer er blitt gjort, de kan gi innblikk i en situasjon eller et øyeblikks bilde inn i historien. En studie av bilder kan gi oss et godt visuelt verktøy for å forstå huset og dets kontekst i sin fortid.

Bilder er gode verktøy i formidlingsarbeid. Publikum vil lettere kunne sette seg inn i hvordan husene på Svullrya har sett ut tidligere gjennom billedmateriell.

Muntlige fortellinger

De muntlige fortellingene og skildringene kommer fra dialoger og samtaler under befaringene i husene. Det ble ikke gjennomført som intervjuer under befaringene og historiene fra eierne er dermed vanskelig å etterprøve. Gjennomføring av intervjuer med eierne ville gitt bedre etterprøvbarehet for det muntlige og private innholdet. Historiene var deres skildringer av husene eller gjenfortellinger av historier de hadde hørt fra andre.

3.3 Spørreundersøkelse

For å samle inn nyttig materiale om publikums reaksjoner og tanker om vandringen fikk de spørsmål om å svare på en undersøkelse, som nevnt tidligere. Spørreundersøkelsen var anonym, kun definert av hvilken gruppe de tilhørte og hvilken av vandringene de forholdt seg til. Alle som deltok i denne undersøkelsen var voksne mennesker. De valgte selv å ta imot skjemaet og om de leverte det tilbake. Gruppeinndeling kan brukes for å analysere eventuelle tendenser eller ulikheter i resultatene. Spørreundersøkelsen er et skriftlig skjema, dette sikrer muligheten for å etterprøve resultatene, eller å kunne gå tilbake å undersøke resultatene senere i arbeidet eller i videre forskning. Denne metoden gjør det mulig å samle inn svar innenfor en kort tidsperiode.

Et ønske var at publikum skulle få mulighet til å gi sine subjektive tilbakemeldinger på vandringen, deres opplevelse og meninger. Som ville gi datagrunnlag for å diskutere hvordan de opplevde en vandring der Svullryas historie ble fortalt gjennom husene som tidsvitner. Svarene kan gi et grunnlag for å kunne belyse og diskutere problemstillingen fra publikums perspektiv i tillegg til de faglige perspektivene. Spørsmål skulle være enkle og lite tidkrevende for deltagerne å svare på. Ordlyd og språk i spørsmålene ble formulert på en måte som ikke var for akademisk, men mer folkelig. En usikker variabel som er vanskelig å kontrollere eller oppdage er deltagerens forståelse av spørsmålene. Dette vil være med å styre deres formuleringer og refleksjoner i svaret. Spørsmålene burde likevel gi rom for ulike tolkninger, slik at de selv svarer på det de synes er viktig å poengtere eller trekke frem. Dermed blir svarene et resultat av deltagerens egne interesser.

Spørreundersøkelsen besto av åtte spørsmål, hvorav en kvantitativ del med enkel avkrysning, og den andre delen en kvalitativ med mulighet for utfyllende svar. Avkrysningsspørsmålene har svaralternativene JA, DELVIS og NEI. Spørsmålene står i en parvis form og tema. Dermed har de muligheten for å velge om de kun vil krysse av og om de ønsker å svare mer utfyllende. De kvalitative spørsmålene ble stilt i en mer åpen form, ønsket var at den subjektive opplevelsen kom fram med deltagerens egne ord.² Dens enkelte forventning, forkunnskaper og interesser vil være utslagsgivende for svaret på spørreundersøkelsen.

Den kvantitative delen av spørreundersøkelsen vil kunne gi et statistisk resultat, der det synliggjøres tendenser og avvik gjennom tall. Dette er en metode som enkelt viser resultatene i et diagram. De kvalitative spørsmålene vil generere skriftlig svar, som deltagerne har fylt ut

² Vedlegg 2.

med egne ord og formuleringer. Disse resultatene vil kunne gi et utfyllende svar på deltageres opplevelse og refleksjon. Svarene må bearbeides og drøftes på bakgrunn av innholdet i det som blir skrevet, som vil bli påvirket av deres forståelse og tolkning av spørsmålene. Deltagerne velger selv om og hvor omfattende de ønsker å svare på de kvalitative spørsmålene. Fordelen med å gjennomføre en spørreundersøkelse som kombinerer både kvantitative og kvalitative spørsmål er at man vil få to typer resultater som kan brukes i drøftingen av undersøkelsen. Resultatene kan brukes for å diskutere undersøkelsen på ulike måter, eller ved å kombineres for å se om de støtter hverandre. Det er ønskelig å bruke resultatene fra spørreundersøkelsen aktivt i diskusjonen av forskningsspørsmålene og problemstillingen reist i oppgaven.

3.4 Noen etiske refleksjoner

Stedsvandringen og spørreundersøkelsen var begge frivillige å delta på. Av deltagerne var det noen kjente ansikter og noen kjente navn, men ikke personlig, for meg. På noen av bildene som ble tatt under vandringen er ansikt synlige, deltagerne ble informert om at det ville bli tatt bilder under vandringen før start. Alle svar både på spørreundersøkelsen og de muntlige tilbakemeldingene er anonyme og registrert uten navn.

Husene vil være objekter i vandringene, som betyr at de vil bli objekt for studie og granskende blikk. Uten å være forstyrrende for privatlivets fred, eller privat eiendom. Det er også viktig at det tydeliggjøres at husene og eiendommene ikke er del av et museum og dermed ikke skal behandles deretter. Husene er privat eid, og flere av dem er boliger. De er dermed ikke åpne og tilgjengelige fysisk, men historien kan være det.

Jeg valgte bort noen historier som i utgangspunktet ville gi en god beskrivelse av livet på skogen, og et blikk inn i samfunnet. Samt å ikke trekke frem enkelte personer fra for eksempel folketellingene, men heller snakke om det generelt. Selv om det finnes flere eksempler som kunne tilført spennende perspektiver. For å ikke støte noen eller bruke enkeltmennesker som ikke lengre er i live eller for den gjenværende familien. Siden jeg heller ikke er derfra vet jeg ikke hva som er akseptert og ikke i lokalsamfunnet. Disse historiene kan vurderes i et videre arbeid, etter nærmere avklaringer med familiene.

Husene er koblet til mennesker, dermed er en del av historien det også. Fokuset i vandringen skulle ikke være på menneskene og de private historiene. De private skildringene benyttet i oppgaven er ikke om spesifikke mennesker, men om husenes spor. Formidling av historie

ofte er knyttet til menneskers historie, og deres liv. Historier om mennesker gir mer liv til et hus og det er spennende å høre om de som var der før oss. Om formidlingstilbudet senere utvides til å inneholde historier om enkeltmennesker kan det være lurt å være klar over reglene knyttet til informasjon om mennesker i arkivene. Den generelle regelen for arkivmateriale er at de har en klausulering på 60 år, før det er offentlig tilgjengelig. Mens statistisk informasjon om mennesker har klausulering på 100 år (Arkivverket 2020a). Arkivmateriale for eiendom forholder seg til to ulike arkiver. Alt før 1950 ligger hos statsarkivene og er stort sett tilgjengelig, mens alt som er produsert fra og med 1951 er oppbevart hos Statens Kartverk (Arkivverket 2020b).

4 Husenes tale

Husene er vesentlig for denne oppgaven, de er grunnlaget for temaet og undersøkelsen. Husene som blir brukt som forskningsobjekter er fra perioden da Svullrya ble etablert på 1870-tallet og inn i første halvdel på 1940-tallet. Husene har hatt ulike offentlige funksjoner eller næringsfunksjoner. De skal nå presenteres og på den måten få en mulighet til å fortelle sin historie. I stedsvandringen vil de være objektene.

Det er i kombinasjonen av kildene vi får en helhetlig historie og en historie som er formidlingsvennlig til et stort publikum. Historiene bør formidles på en måte som tilgjengeliggjør den til andre enn faglærte som er lært opp til å se, tolke og samle informasjonen, men også til mennesker uten denne kunnskapen. Formidlingen av denne historien kan gi de kunnskap de kan bruke for selv å begynne å se og forstå de fysiske sporene vi har rundt oss.

Figur 4 Et av de tidligere landhandleriene på Svullrya, i dag bolighus. Foto: Rebekka Stangnes.

1.1 Thygesen-huset

Sophus Thygesen, derav kallenavnet på huset, fikk bygget huset i 1915 (Norges Brannkasse 1916: 109b; Solør tingrett: 442). Et utdrag av branntaksten over huset er vist i figur 3. Samme år sender han et handelsbrev hvor han melder fra om opprettelse av landhandleriet i bygget (Lensmannen i Grue 1915). Thygesen var opprinnelig fra Kongsvinger (Riksarkivet 1910). Han hadde tidligere jobbet en periode i Grue Finnskog Forbruksforening som handelsbetjent før han startet på egenhånd (Trøseid 1990: 547).

Huset ble bygget med intensjonen om et landhandleri i en del av huset, resten som bolig. Landhandleriets inngangsparti var det inndradde hjørnet i første etasje. Slike hjørneinngangsparti er vanlig å se både i bygd og by, knyttet til butikker og andre tjenester. I kjelleren står det en stor bakerovn, denne er også fra husets tid som landhandleri.

«Gulvet var så slitt etter folk som har tråkket og gått både foran og bak disken i alle de årene det ble drevet butikk. Du så fremdeles hvor diskene hadde stått selv om den ikke sto der lengre. Gulvet måtte byttes, da man nesten gikk igjennom der det var mest slitasje.» - privat skildring.

Husets mansardtak og store vinduer med små sprosser i overkant og langs sidene på rammene, karnapper og balkongutbygg er stiltypisk for jugendstilen (Aanensen, Brønne og Drange 1992: 51). Vinduene som har sluppet inn lys i butikklokalet har blitt byttet ut med større varevinduer, disse har i nyere tid fått rammer med sprosser lignende til de originale jugendstilvinduene i øvre etasje (privat samtale, høsten 2019). Som gir et helhetlig uttrykk på huset.

På baksiden av huset, mot skogen, oppførte Thygesen i 1923 et stort lagerbygg. 34 meter langt, 12 meter bredt og 4 meter høyt (Norges Brannkasse 1923: 378). Lagerbygget brant ned i en voldsom brann i 1975. Brannen holdt også på å spre seg til hovedhuset og med fare for spredning også til annen omliggende bebyggelse (Glåmdalen 1975: 1 og 19).

Thygesen gikk konkurs tidlig på 1960-tallet, etter det har huset vært bolighus i privat eie (Trøseid 1990: 547).

Bedehuset

Figur 5 Stedsvandringen begynte ved Bedehuset, på nedsiden av Thygesen-huset. Huset ligger i skillet mellom Svullryas tettbebyggelse og skogen. Foto: Rebekka Stangnes.

På andre siden av veien ligger bedehuset, et lite og enkelt sveitserhus. Det er ikke så mye informasjon om akkurat dette huset, eiere eller bruk. Men det er et av husene jeg fant i regnskapsbøkene etter Røgden Dampsag og Høvleri (Bredesen Opset). Der det var kjøpt en rekke materialer til «bedehuset». Røgden dampsag ble lagt ned og driften flyttet til Bredesen Opset på Kirkenær i 1968 (Ottesen 2017: 150). Huset forteller mer om sammenhengen disse husene har til skogen, og de materialene som ble produsert på det lokale sagbruket. Dette kan gi et interessant perspektiv på hvilke stiler og byggeteknikker som er blitt brukt på husene på Svullrya.

1.2 Grue Finnskog Forbruksforening

Figur 6 Et foto av Grue Finnskog Forbruksforening fra en samling gamle bilder etter Wiger-familien. Bildet er ikke datert, men trolig fra når butikken nylig hadde fått påbygg og kledning. Foto: Privat.

Grue Finnskog Forbruksforening ble etablert i 1872 (Trøseid 1990: 516). Landhandleriet har vært i kontinuerlig drift siden etableringen, i samme form og i samme bygg. Forbruksforeningen kan dermed være å regne som en av landets eldste butikker. Trolig den viktigste pådriveren for etableringen av forbruksforeningen var lærer Ole Qvale. Han ses som er en av de store og viktige ildsjelene på Svullrya.

Forbruksforeningens bygning var opprinnelig et 1. etasjes tømmerhus (Norges Brannkasse 1886: 152b). Stående med kortsiden og inngangspartiet vendt mot veien, som også går forbi i dag. Dermed hadde byggets fasade en veldig annerledes måte å henvende seg til veien og kundene på enn det har i dag. I bygget var det butikklokaler og et bakeri som

forsynte kunder med varer og tjenester. Inne i butikklokalet var det handelsbetjenter som ekspederte kundene fra baksiden av disken. Det var mulig å få varer og tjenester som dekket et stort spekter: ferske brød fra bakeriet, matvarer, husholdningsartikler, fiskeutstyr, verktøy, byggevareartikler, og det ble også tilbudt ulike banktjenester for både privatpersoner og bedrifter (Gullikstad 2003: 12-18).

Etter hvert som Svullrya sentrum vokste, som et resultat av befolknings- og økonomisk vekst knyttet til utviklingen i skogbruket i siste halvdel av 1800-tallet og begynnelsen på 1900-tallet, får Forbruksforeningen behov for utvidelse og modernisering. I 1912 velger Grue Finnskog Forbruksforening å bygge om (Trøseid 1990: 516). Et reisverk av bindingsverk blir

bygget over og rundt den opprinnelige tømmerkonstruksjonen. Hele bygget blir «panelert», både utvendig og innvendig, og malt (Norges Brannkasse 1914: 88b-89). På denne tiden er Aksel Norstrøm bestyrer i butikken (Statsarkivet 1900; Trøseid 1990: 516). Det «nye» bygget henvender seg denne gangen mer mot veien, som et flott 2 ½ etasjes sveitserhus med store flotte vinduer. Fremdeles med inngangen på samme sted, men den ligger nå på det som er blitt en langsida. Fremdeles stikker bakre del av den opprinnelige tømmerbygningen ut på baksiden av det «nye» bygget.

Det 2 ½ etasjes bygget i sveitserstil er med på å fremheve og tydeliggjør Svullryas formmessige uttrykk. Forbruksforeningen ligger sentral i Svullrya, den er et kjennemerke i sentrum. Sammen med de andre store og flotte trehusene i sveitserstil, jugendstil og historismens stiluttrykk skapes et kulturmiljø. Som forteller Svullryas, norsk byggestils og samfunnsutviklingens historie.

Grue Finnskog Forbruksforening har vært en av mange butikker på Svullrya, men er den eneste gjenværende dagligvarebutikken i dag. Det har den vært siden 1987 (Trøseid 1990: 517).

1.3 Poståpneriet

Figur 7 Poståpneriet hadde inngang i det inndradde hjørnet. Foto: privat.

Poståpneriet ble bygget i 1930, av enke Kristiane Olsen (Norges Brannkasse 1930: 425; Solør tingrett: 516). Hennes avdøde mann, Olaf Qvale, hadde jobbet i Qvalebutikken på andre siden av gaten, som handelsbetjent og poståpner (Trøseid 1990: 564). Hun tok over arbeidsoppgaven som poståpner etter sin mann. Jobben som poståpner fulgte ofte familiens medlemmer og bosted.

Huset hun bygde fikk derfor et eget lite postrom. Der kunne beboerne på Finnskogen komme for å hente eller sende brev, pakker og postkort. Rommet er ikke stort, men det er perfektionert med gode løsninger for best mulig utnyttelse. Det holdt i det daglige, men i juletider ble det litt for lite. Dermed ble julegavene som både skulle til og fra Finnskogen stablet innover i husets andre rom. Fremdeles i dag er det tydelige spor etter poståpneriet (Liv Randi Harbosen Hagen, personlig kommunikasjon, høsten 2019).

Huset har detaljer fra jugendstilen, spesielt vinduene med sprosser og glassverandaens utseende (Aanensen, Brønne og Drange 1992: 51). Huset har et inntrukket hjørne, som var inngangen til poståpneriet. Inntrukne hjørner slik som dette finner vi igjen på andre hus både på bygda og i byen, det er ofte knyttet til at de i har betjent kunder i en eller annen form.

Postkontoret holdt til i huset frem til det ble bygget et nytt hus som skulle fungere som poståpneri frem til 1973 (Trøseid 1990: 564). Etter hvert flyttet driften til Grue Finnskog Forbruksforeningen, som post i butikk.

1.4 Grue Finnskog kirke

Figur 8 Maleri av Grue Finnskog kirke, trolig fra 1917. Eier: Privat.

Den finske studenten Carl Axel Gotlund var på rundreise på Finnskogen i 1821. Han fremmet et ønske om å bygge en kirke for skogfinnene ved sjøen Store Røgden, denne ble aldri bygget der. Etter dette kjempet skogfinnene for å få en egen kirke, så de skulle slippe den lange turen ned til Grue kirke. Spesielt for barnedåp og gravferd som var ekstra krevende. De forsøkte først ved å avlegge et besøk til kongen i Stockholm i 1823, som ikke ga resultater. Deretter begynte en politisk prosess når formannskapet i Grue ble opprettet i 1838 (Collett 1978: 189).

Det første kapellet ble endelig innviet 4. mars 1863 av prost Rynning, da med navn Rævholt kapell. Kapellet hadde 200 sitteplasser. Kapellet skal angivelig «nærmest sett ut som et sommerfjøs, uten tårn og med kirkeklokken hengende i en støpul på fire stolper over inngangsdøren». Det første kapellet var tegnet av J. W. Nordan. Det ble i starten kun holdt gudstjeneste på Grue Finnskog seks ganger årlig (Collett 1978: 191-192).

Det første kapellet var for lite og det var behov for større reparasjoner allerede i 1874. Dermed begynte arbeidet med å få bygget en ny kirke. Denne ble innviet 8. desember 1886 av prost P. M. Widerøe. Kirken ble bygget av byggmester Günther Schüzler etter tegninger av N. S. D. Eckhoff (Collett 1978: 271-272). Denne gangen ble kirken bygget i den nygotiske stilen, som var vanlig for den tids kirkebygg. Stilen regnes som en sakral byggestil, etter

inspirasjon av de gotiske middelalderkirkene (Grøndahl 2020). Den nye kirken hadde sitteplasser til 430 mennesker. Året etter innvielsen kom den finske presten Anti Mäkinen for å holde gudstjeneste i Grue Finnskog kirke. Kirken skal trolig ha vært helt fullsatt. Der det kan ha vært mange fuktige øyne blant skogfinnene, når de fikk høre sitt eget tungemål talt i deres nye kirke (Collett 1978: 272). Etter hvert har det finske språket forsvunnet nærmest helt fra Finnskogen.

I løpet av en vinter med store snømengder raste deler av taket under tyngden av snømassene, 28. januar 1948. Kun tårnet sto igjen. Kirken ble gjenreist etter tegninger av Ola B. Aasness, av byggmester Kåre P. Bråten. I 1950 sto den gjenreiste kirken ferdig, innviet av biskop Kristian Schjeldrup den 26. november 1950 (Collett 1978: 377-378). Dette er kirken som står og er i bruk i dag.

1.5 Doktorboligen

Figur 9 Et moderne bilde av Doktorboligen. Husets to stiler kommer tydelig frem. Foto: Anne Berit Gullikstad.

Dette huset startet som veldig mange av de andre husene på Svullrya som et lite tømmerhus. Med kjøkken, stue, to værelser og en sval utenfor kjøkkenet. Det er slik huset er beskrevet i 1912 (Norges Brannkasse 1912: 117). En stund etter blir tømmerhuset panelt inn, og fikk et uttrykk i sveitserstil.

I 1918 blir eiendommen solgt til to søstre. Før det allerede samme år blir solgt på nytt, denne gangen til Grue kommune (Solør tingrett: 444). Kommunen ønsket å bruke huset blant annet som bolig for legene som skulle arbeide på Finnskogen. Dermed startet de et stort ombyggingsprosjekt. Sveitserhuset fikk et stort tilbygg i nybarokk stil. Med et markant mansardtak i kontrast til det mer vanlige saltaket på det opprinnelige huset. Samt store vinduer, med sprosser for å gi mange små ruter. Elementer som er vanlige for den nybarokke stilen (Aanensen, Brønne og Drange 1992: 55). I 1922 er det blitt lagt inn strøm til hovedhuset og ett av uthusene, og i 1927 blir det installert bad med vannklosett (Norges Brannkasse 1927: 250).

Huset har i dag fremdeles spor etter fortidens funksjon. Slik som legekantoret, der legen i et brev fremmer misnøye med standarden på legekantoret. Blant annet ønskes en bedre lydempende dør, da døren skal ha vært for lytt. Dermed ble det satt opp en ekstra plate på døren for bedre lydisolering. Denne løsningen er fremdeles å se i huset i dag.

Doktorboligen er en del av modernisering, sosiale tiltak for helsen til befolkningen. Doktorboligen har også huset tannlege, sykestue og fødestue (Anne Berit Gullikstad, personlig kommunikasjon, høsten 2019). Kommunen har tidligere leid ut leiligheter i bygget. I arkivene kan vi finne plantegninger av en tenkt ombygging for å effektivisere utleiemulighetene, disse ble aldri realisert (Grue kommune eiendomsarkiv).

Badet

Nabohuset til doktorboligen er et mindre hus, dette var det offentlig badet. Heller ikke dette huset er det funnet mye informasjon om, men det er sammen med doktorboligen med på å fortelle om helsehistorien på Svullrya. Huset sto ferdig i 1934, Badet henger sammen med de tjenestene som knytter seg til arbeidet om å sikre og bedre befolkningen på Svullrya og omegn gode helse tilbud. Sammen med Doktorboligen. De norske kvinner sanitetsforening sin avdeling på Grue Finnskog var en av initiativtakerne og pådriverne for akkurat dette arbeidet. Det er de fremdeles (Grue Finnskog Sanitetsforening 2011: 53).

1.6 Gamle Svullrya skole

Figur 10 Gamle Svullrya skole var siste stopp i stedsvandringen. Foto: Skolene i Grue.

De hålla nu på att resa ett flott palats like invid Solhem. Det är det nye skolhuset.

Det är allt för magnifikt tilltaget för att vara skolhus på landet. - Privat brev fra Frida Karoline Qvale.

Gamle Svullrya skole ble bygget 1920. Skolebygget ble tegnet av arkitekt Berle, som har tegnet flere av de andre skolene i Grue kommune også (Gullikstad 1989: 153). Skolen ble bygget når det ble behov for mer plass siden det hadde blitt så mange barn i området. På det meste gikk det 172 barn på skolen, dette var skoleåret 1959-1960 (Gullikstad 1989: 157). De ulike trinnene var fordelt på ulike dager, siden det kun var en lærer for storskolen og ei lærerinne for småskolen. I perioden 1946-1958 ble alle skolene i området sentralisert til Svullrya. Dermed var skolen fylt opp, og selv andre bygg rundt måtte tas i bruk.

Bygget er oppført i en nybarokk stil, med kjennetegn som det store markante mansardtaket, de store vinduene med mange små ruter, en kubbeformet bygningskropp (Aanensen, Brønne og Drange 1992: 55). De store vinduene sikret god tilstrømning av lyst til undervisningsrommene. Det er blitt hentet enkelte stilelementer fra jugendstilen, blant annet de ovale vinduene. Det er også høyt under taket og store rom innvendig. På toppen ble det bygget leilighet til læreren (Gullikstad 1989: 153).

Grue Finnskog Sanitetsforeningen jobbet for å sikre at den nye skolen skulle ha dusjer til barna. Sanitetsforeningen har stått på for å tilby og sikre gode helsetjenester og hygieniske tilbud for befolkningen, spesielt barna (Grue Finnskog sanitetsforening 2011: 43 og 52; Gullikstad 1989: 153).

Svullrya skole ble flyttet til et nytt bygg i 1975-1976 (Gullikstad 1989: 153) Skolen er i dag sentralisert på Kirkenær, kommunens kommunesentrum. Skolebygget til gamle Svullrya skole huser nå Norsk skogfinsk museum. Der har de kontorer, magasin og utstillingslokale.

Figur 11 Stedsvandringens rute vist i kart. De fem stoppene er markert.

5 Stedsvandringen

En vandring gjennom Svullrya kan fortelle deg mye om stedets fremvekst og utvikling. Det forteller historien fra skogdriftens begynnelse, materialene fra skogen som ble brukt for å bygge husene og stedet. Det var et voksende marked på skogen med behov for varer, tjenester og sosiale tiltak. Det meste ble gjort av og for befolkningen på Svullrya. Det var et samfunn som fulgte med utviklingen i det moderne samfunnet og hadde en rikdom fra skogbruket som har satt spor. Husene i dag er fysiske spor på den tiden som var, men også det som fremdeles er. Svullryas hus er bygget i stiler vi kjenner fra starten på 1900-tallet, nærmere bestemt sveitser- og jugendstil, samt nybarokk stil. Hvor av flere av husene fra begynnelsen av var tømmerhus. Et annet spennende element i studien av arkitekturen er at flere av husene har kryssende elementer mellom ulike stiler. Et hus i sveitserstil med jugendvinduer, et hus i nybarokk stil med stilelementer fra jugendstilen i fasaden, et hus med en del sveitserstil og et tilbygg større enn det opprinnelige huset i nybarokk stil. Man bygget for deres funksjon, og funksjonene dro også med seg ulike impulser av trender. Trendene ble fysisk tilvirket på de lokale dampsagene noe som gjorde de tilgjengelig lokalt inne på skogen.

5.1 Stedsvandringens fem stopp

Stopp 1. inngangene til Svullrya.

Tema: grensen til skogen og sagbrukene. Materialer og kontekst.

Svullrya kommer av skogen og av folkene som har bodd og fremdeles bor der. Skogen ga arbeid til folk og materialer til hus. En del av husene på Svullrya i dag er husene som var med å etablere Svullrya i siste halvdel av 1800-tallet. De har stått som tause vitner til historien som har utspilt seg i og rundt dem.

Ved det første stoppet står vi ved en av inngangene til Svullrya, på grensen mellom skogen og stedet. I retning av der Røgden dampsag og høvleri ligger, ute av bruk. Det gamle bedehuset har vi startet ved, fordi det i regnskapsbøkene fra sagbruket blir nevnt materialer brukt på Bedehuset.

På andre siden av veien, litt opp på en topp, ligger et av husene som har tydelige fysiske spor av sin historie i fasaden. Deltagerne blir introdusert for den første stilen omtalt i vandringen.

Huset har en flott jugendstil. Med et inntrukket hjørne der inngangen til den gamle butikken hadde vært. Thygesen-huset er i dag privat bolig, og eieren kunne fortelle at når de tok over, var det så store slitasje på gulvet der butikken hadde vært så de måtte bytte hele gulvet. Slitasjen var etter trafikken foran og bak disken, i butikklokalet.

Stopp 2. Grue Finnskog Forbruksforening.

Tema: handel og et sentrum vokser frem.

Et sentrum som vokser. Med etterspørsel etter arbeid og etterspørselen i sagbruket, kommer det folk til området for å jobbe. Med et økende antall mennesker i området, etter hvert også familier og flere gårder, etablertes det et annet marked. Et marked for handel og næring. Noe som til slutt ble et lite samfunn inne på skogen. Svullrya ble som en liten bygdeby. Det var flere butikker, kafeer, skystasjon, hotell, frisør og mer.

Et av de mest synlige sporene finner vi i dagens butikk, den samme butikken og den samme bygningen fra 1872. Et stort 2 ½ etasjes sveitserhus med store vinduer. Rundt Forbrukerforeningen står det flere andre hus som også har hatt lignende funksjoner, en butikk like over gaten, et poståpneri, bakeri, telegraf, enda en butikk, skystasjon og hotell.

På dette stoppet blir det vist tre bilder, bilder som kan hjelpe publikum med å forstå hvordan bygget har endret seg fra den første tømmerbygningen til dagens høyreste sveitserbygg. Samt å se de endringene som er blitt gjort, og vise stilelementer som ikke lengre er å se.

Stopp 3. Grue Finnskog kirke.

Tema: samlingspunkt og menneskene.

Kirken har en sentral plassering i sentrum av Svullrya. En kjerne av møteplasser for innbyggerne på Svullrya. Hadde ikke kirken blitt bygget der den står hadde heller ikke Svullrya, eller Rævholtet, som det het i starten og som også var navnet på det første kapellet, vokst frem slik det er i dag. Skogfinnene var veldig kristne, og kirken var et viktig samlingspunkt for samfunnet på skogen. Vi ser også flere andre religiøse bygg, som bedehuset der vi startet.

Det er også trolig at i den første tiden for kirken så snakket en stor del av innbyggerne fremdeles finsk og bygda var to-språklig. Her kunne jeg fortelle at ved å se på folketellingene fra bygda kunne jeg se at innbyggerne hadde blitt registrert med opphav. Om de var finske, halvt finsk sto dette på personseddelen og om de var norske sto det ingen markeringer. Med innflytting av skogarbeidere og handelsmenn gikk språket etter hvert over til kun norsk.

Publikum ble testet i om de kunne byggestilen på kirken, siden det er en vanlig stil på mange norske kirker og regnes som en sakral byggestil (Grøndahl 2020). Ved å hinte om de spisse buene på kirketårnet løsnet gjetningen, gotikken og dermed konklusjonen om den nygotiske stilen. Kirken har blitt bygget om en rekke ganger og har mye historie, som denne gangen ikke var en del av vandringen.

Stopp 4. Doktorboligen.

Tema: Helse og sosialtilbud på skogen.

Nå har publikum blitt vant med snakket om arkitektur og dette bygget er et veldig synlig bygg med tydelig arkitektur, både sveitser- og nybarokk stil. Særlig med en nesten overdimensjonert nybarokk del for sveitserhuset det er bygget på. De to stilene er synlige og enkelt å se forskjell på og dermed egner det seg godt for å forklare og vise publikum. Se et bilde av huset før det fikk det store tilbygget. Huset har hatt en statlig eier og byggherre, med flere funksjoner. Som har resultert i arkivmateriale med tegninger og historier om modernisering. Brev skrevet av en lege på skogen, om et legekantor med dårlig lydisolering og slitent verktøy. Doktoren ønsket endring, i dag er hans løsning på lydisolering fremdeles synlig i form av en ekstra plate på døren mellom det som var venteværelse og legens kontor.

Like ved ligger også et annet hus, det som ble bygget som offentlig bad. Spesielt for barna på skogen. Helse og hygiene er et element som var med på å definere det moderne samfunnet, med innlagt vann, medisin og fokus på renslighet. Disse husene er med på å fortelle en viktig historie for en gruppe på skogen, som har hatt en viktig posisjon og gjort en innsats for å passe på liv og helse til innbyggerne – Norske Kvinners Sanitetsforening (Grue Finnskog sanitetsforening, 2011). Dette tar også opp frivilligheten og engasjementet vi finner på skogen, og som fremdeles står sterkt på Svullrya. Med en rekke lag og foreninger har samfunnet dekket innbyggernes behov ved å tilby sosiale arenaer for alle.

Stopp 5. skolen.

Tema: Samfunnsutvikling. Sammenfatte og avslutte stedsvandringen.

Igjen fikk publikum mulighet til å se på arkitekturen og gjette, på den nybarokke bygningen med noen elementer hentet fra jugendstilen. De store vinduene for å slippe så mye lys som mulig inn i klasserommene, som var store og med god høyde under taket. Formet etter moderne behov i skolen, lys og luft. Husets størrelse og form hadde blitt nevnt i et brev, som «et magnifikt palass for tillaget for å være skolehus på landet». Den første skolen i området hadde 39 elever. Skolebygget vi står ved hadde på det meste 172 barn, dette var en sentralskole som hadde samlet alle skolebarna i området på en skole (Gullikstad og H, 1988).

For å avslutte stedsvandringen forsøkte jeg å lage et helhetlig bilde og tydeliggjøre sammenhengen mellom husene og stedsutviklingen. Hvordan historien, arkitekturen og funksjonen henger sammen med stedsutviklingen. Hvordan behov og trender har vært med på å styre husenes form, som fremdeles kan lese i husenes og er en del av deres tause språk. Hvordan husene har vært vitner til tiden og historien. At de er en fysisk del av historien og kan formidle sin del av den.

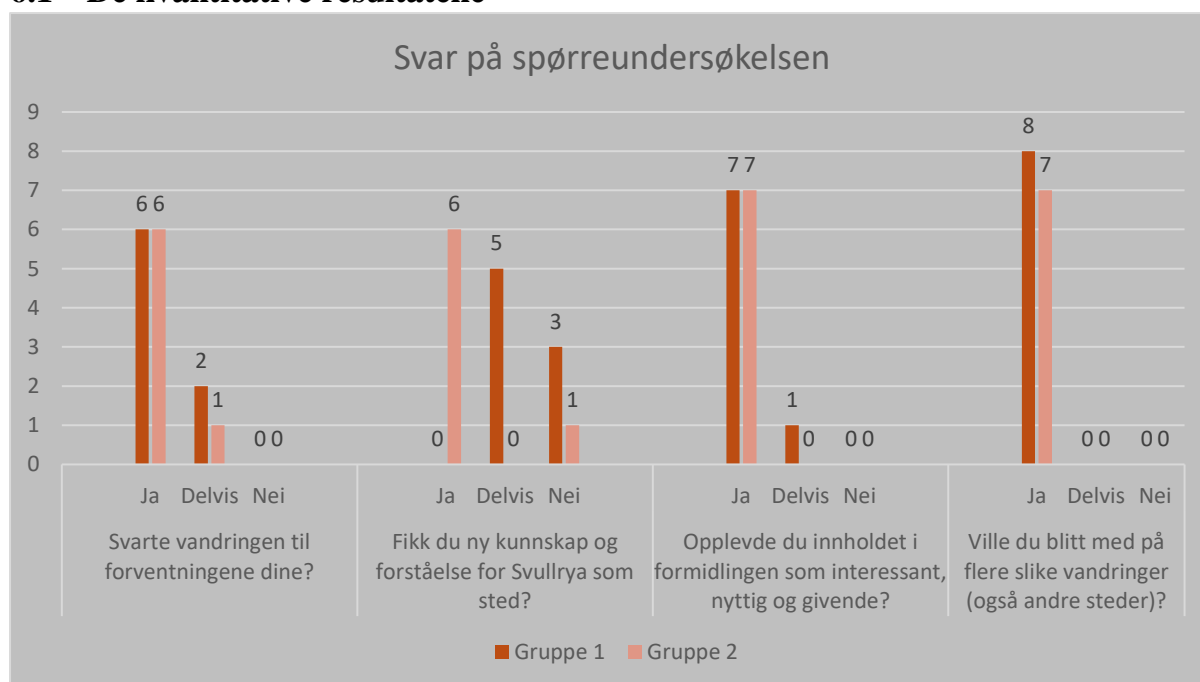
6 Resultater fra spørreundersøkelsen

Dette vil være en objektiv fremstilling av resultatene fra spørreundersøkelsen som ble delt ut til deltagerne på stedsvandringen. Av de totalt 16 som deltok på de to vandringene, har 15 valgt å svare på spørreundersøkelsen.

Måten resultatene blir presentert i kapittelet vil svarene fra de to gruppene ikke være så ulikt hvordan en komparativ analyse vil vært. Det kunne blitt tydeligere forskjeller i svarene om gruppene hadde vært mer ulike, som reflektert rundt i kapittel 3.3. Videre i oppgaven vil resultatene bli benyttet for å diskutere forskningsspørsmålene og problemstillingen.

Resultatenes opphav, muntlig, skriftlig eller observasjoner vil jeg forsøke å tydeliggjøre for at leseren skal forstå hvor utsagn har sin opprinnelse, samt i et forsøk på å skape tydelighet, forståelse, etterprøvbarehet og troverdighet til datamateriale og undersøkelsen.

6.1 De kvantitative resultatene

Figur 12 Svarene på de kvantitative spørsmålene sett i et diagram. Resultatene er fremstilt etter de ulike spørsmålene, der gruppene resultater vises hver for seg.

I figur 12 kan en se hvordan de to ulike gruppene har svar på den kvantitative delen av spørreundersøkelsen med avkryssingsmulighet. Det blir tydelig av resultatene at gruppene har

opplevd vandringen ut fra sine forutsetninger forholdsvis likt. Med unntak i spørsmål nr. 2, angående ny kunnskap eller forståelse, der svarene har en større spredning en resultatene på de andre spørsmålene. Resultatene kan tolkes som en helhetlig positiv respons på stedsvandringen og hvordan husene som tidsvitner ble brukt.

6.2 De kvalitative resultatene

Det var ikke alle som valgt å svare på de kvalitative spørsmålene, dermed er ikke grunnlaget nødvendigvis et helhetlig bilde på gruppenes meninger. Dette gjaldt i hovedsak for gruppe 1. Deltagerne i gruppe 1 fikk med seg spørreundersøkelsen hjem, grunnet nedbør som gjorde det vanskelig å svare på papir utendørs. Med tanke på at de fikk med seg skjemaene hjem, kunne det forventes at de ville svare fullverdig. Det motsatte skjedde, da flere valgte å ikke svare på disse spørsmålene. Mens de som svarte direkte etter vandringen, på stedet, svarte tilnærmet alle på alle spørsmålene.

«Hvordan opplevde du vandringen?»

De generelle trekkene i svarene på det første kvalitative spørsmålet var det i gruppe 1 vekt på formidlingen og guidenes prestasjon, som tydelig språk. De dro også frem bruken av husene som tidsvinter for å fortelle lokalhistorien var spennende. I gruppe 2 gikk begreper som lærerikt og informativt igjen. Sammen med at selve vandringen var godt lagt opp.

Det var noen svar som skilte seg fra resten, dette gjaldt for alle spørsmålene. I begge gruppene svares det at det var forventning om mer konkrete historier og detaljer, og ikke så mye om stilen på husene.

«Hva kunne du tenke deg å høre mer eller mindre om?»

De generelle trekkene var tilnærmet like for de to gruppene på dette spørsmålet. De ønsket flere hus og mer om husenes funksjon og hendelser. Samt at de ønsket mer om menneskene og livet på Svullrya.

I hver av gruppene skilte det seg ut et svar. I gruppe 1 ønsket en deltager mer av innholdet i de «spennende kildene til kunnskapen». I gruppe 2 var det et ønske om mer om sammenheng

mellom ulike instanser, som informasjonen om materialene i husene produsert på Røgden dampsg og høvleri.

«Hvilke element(er) likte du best?»

I svarene fra begge grupper ble stilhistorien og arkitekturen som det de syns var mest interessant i stedsvandringen. Det ble også trukket frem hvordan husenes stil ble satt i kontekst, eller sammenheng, med historiene bak husene og samfunnsutviklingen. Her var de to gruppen igjen tilnærmet like i sine svar.

I gruppe 1 ble det av en deltager trukket frem bruken av gamle bilder som en favoritt i vandringen. Mens i gruppe 2 likte 1 informasjonen om materialene fra Røgden dampsg og høvleri, som vi også så i forrige spørsmål.

«Har du andre innspill du vil dele om vandringen?»

I gruppe 1 var svarene rettet mot et ønske om mer folkelige historier, mer om mennesker og hendelser. Gruppe 2 sine tilbakemeldinger gikk også på at formidlingsmåten var bra og innholdet interessant, og at de ønsket å inkludere flere hus og at det ble mer formidling av husene videre.

Det var også noen svar som skilte seg ut fra mengden. I gruppe 1 ble det dratt frem at det var ønske om mer konkret informasjon om husene, som byggeår, byggmester, eier, andre bygninger på eiendommene, samt noe om periodene for byggeaktivitet på Svullrya.

Tollstasjonshuset ble også dratt frem konkret som et hus som burde vært med, denne treffer litt innenfor de andre svarene som ønsket flere hus. Fra svarene til gruppe 2 kan det trekkes frem at det var ønskelig med et ark med stikkord eller nøkkeltall som kunne deles ut til publikum. Det ble også pekt på at vandringen var noe preget av et akademisk språk og innhold.

7 Diskusjon, erfaringer og analyse av resultatene

I denne delen av oppgaven vil jeg nå snu den imaginære trakten motsatt vei. Fra det denne oppgaven har pekt på og konkretisert, til å drøfte dette til et mer generelt perspektiv. Hva har denne oppgaven undersøkt, belyst og oppnådd? Hva kunne blitt gjort annerledes og hva kunne skjedd med andre valg, annet materiale eller et annet sted? Med teori som grunnlag for de faglige valg og vurderinger sammen med erfaringene fra stedsvandringen og deltagerens svar på spørreundersøkelsen. Dette vil kunne si oss noe om hvordan husene som tidsvitner kan fungere som formidlere av stedshistorien. Samtidig kan vi se hvordan publikum på et lite sted oppfatter denne metoden og perspektivet som uttrykk for deres historie. Avslutningsvis vil jeg diskutere hovedproblemstillingen i lys av drøftinga av forskningsspørsmålene.

7.1 Husene som tidsvitner

Hva vil det si å se husene som tidsvitner?

Hus er fysiske objekter uten et verbalt språk, de er taus kulturarv. De er stumme tidsvitner til tiden og samfunnet. Deres språk kan vi si er visuelt, det er fysiske spor som ligger lagvis. Likevel kan de fortelle oss mye gjennom sin stil, bygningselementer og spor etter endring, som ble omtalt mer omfattende i kapittel 2.4. Husene er et råstoff med kunnskap, et ferdig produkt for formidling eller som utgangspunkt for en prosess for formidling. For å oppnå utnyttelsen av dette råstoffet må det først anerkjennes at husene er kulturarv og tidsvitner. Deretter er menneskets evne til å se, tolke og forstå vesentlig slik det er trukket frem av Myklebust og Howard i kapittel 2.4. Endringer er ofte gode utgangspunkt for å lese historien til et hus, slik som endringene på Forbruksforeningen. Huset ble bygget som en tømmerstue og ble bygget om til et sveitserhus, og senere modernisert med flytting av inngang og bytting av vinduer. De fysiske sporene som slitasjen på gulvet i det gamle butikklokale, i dag stuen i en privat bolig. Eller doktorens «lydisolering» mellom venteværelse og legekantoret. Husene forteller om tilpassinger og menneskenes behov for funksjon, kvalitet og økonomi. De er bygget for behov eller endret grunnet endringer i dette behovet (kapittel 2.4). For å få med

oss disse sporene må vi se etter dem og ønske å forstå dem. Vi bør ta oss tid til å lære av dem, for på den måten lære om fortiden og vår historie.

Gjennom stedsvandringen i denne undersøkelsen blir husene aktivisert som objekter, lik en artefakt er gjenstand i en utstilling. Husene danner en fysisk ramme og er visuelle innslag som studiegrunnlaget for den historien som skal formidles. De er tredimensjonale og med mange detaljer, og de kan brukes på en rekke ulike måter for å spre kunnskap og opplevelse blir det beskrevet i st. meld. nr. 49 (Kultur- og kirkedepartementet 2008: 155). På denne måten får husene en måte å fortelle sin historie på, de får en plass som en del av historien og ikke bare som noe fysisk som bare eksisterer. Tradisjonelt blir husene nevnt som et sted hvor en hendelse har skjedd, eller et menneske har bodd, men i denne undersøkelsen blir husenes historier bakgrunnen for formidlingen. Huset byggeskikk og bygningshistorie kan i seg selv bidra med kunnskap og interessante perspektiver til historien som formidles. Husene tilbyr et perspektiv på historien til publikum som gjør at flere kan forstå og kjenne tilhørighet til historien. Det er noe universelt med hus sin eksistens, som følger av menneskelige behov. Likevel vil det alltid være noen som føler at historien er fremmed, som at de ikke kjenner seg igjen eller føle tilhørighet til historien. Husenes fysiske tilstedeværelse kan være med å aktivisere minner hos menneskene rundt, som også ble tatt opp i kapittel 2.4. Husene blir som et bindeledd mellom historien og menneskene.

Koblingen mellom de fysiske sporene i husene, menneskene og annet arkivmateriale kan gi oss en del lange linjer i et samfunn. Husene står igjen som fysiske vitner til de lange linjene mellom husene, menneskene, bedrifter, livet og et samfunn som er i konstant endring. Kunnskapen om hvordan det fysiske er med å forme samfunnet, men også hvordan samfunnet påvirker det fysiske. Derfor er det viktig å forstå historien til husene og se dem i sammenheng med samfunnet rundt for å kunne forstå både husene og samfunnet.

Gjennom svarene i spørreundersøkelsen skilte informasjonen om stilhistorie seg ut som det mange av deltagerne likte best. Responsen fra publikum ble tydelig ved å stille spørsmål underveis, som å utfordre de til å «gjette» stilen på enkelte av husene hadde eller om de kunne se noen stilmessige trekk som skilte seg ut. Det var stor forskjell i svarene på starten og slutten. Trolig siden det kan ha tilføyd et nytt perspektiv og ny kunnskap som kunne knyttes til husene og stedet. Perspektiv og elementer de ikke har hatt fokus på, kunnskap om eller tenkt noe særlig over tidligere. Stedsvandringen kan ha tilført et nytt syn eller tydeliggjort husene som en viktig del av et steds identitet, ved at sammenhengen mellom

stilhistorien og stedsutvikling spesielt ble trukket frem. Arkitekturen og stilhistorien er noe de kan trekke til de andre husene i nærområdet, og det kan koble det lokale inn i en større sammenheng ved at stiler og trender strekker seg over større områder. Svarene fra den kvantitative delen tyder på at vandringen har gitt delvis ny kunnskap og forståelse for Svullrya som sted til de fleste av deltagerne på gruppe 1. Mens gruppe 2 svarer deltagerne i stor grad ny kunnskap og forståelse (se figur 12). De kvalitative svarene forteller oss at for noen av deltagerne var det ny informasjon, men også at perspektivet ved å se historien gjennom husene som tidsvitner tilføyet noe nytt. Noen av deltagerne mente det ble litt mye stil og arkitektur, men stedsvandringens hensikt var nettopp å bruke disse elementene til å formidle en historie.

Basert på de funnene som er gjort i denne undersøkelsen kan det sies at hus kan ses som tidsvitner til historien. Videre kan vi se at husene har en evne til å fortelle gjennom de fysiske sporene forteller om sine opplevelser og handlinger de har vært deltagere i. De har stått som fysiske vitner til tiden og samfunnet rundt seg. De, som alle andre fysiske levninger etter fortiden, bærer med seg kunnskap om samfunnet og menneskene som har skapt dem. Slik som objektene arkeologene finner og objektene i et museum. Stedsvandringen gir husene en kontekst og et perspektiv som publikum opplever som interessant og nyttig for den lokale historien. De er spor etter fortiden, en sentral del for å forstå samtiden og et viktig element for å forme fremtiden.

7.2 Husene og formidling

Hvordan kan man formidle husene som tidsvitner?

Prosjektet har tatt for seg hus som står in situ i et levende samfunn. Husene er i bruk og i en sammenheng der husene kanskje ikke blir sett som et historisk råstoff, men som en elementer i de vanlige hverdagslige omgivelsene. Husene står som tidsvitner til hverdagen rundt seg og Svullryas utvikling. Ved at de står der de står, in situ, har man en mulighet til å ta vare på og aktivisere historien og husene på en annen måte enn hvis de hadde vært på museum. Husene danner en fysisk ramme som gir et godt utgangspunkt for å lære om og forstå historien, siden deres fysiske utforming og spor vitner om trender, bruk, økonomi og utvikling. I denne oppgaven blir det forsøkt å gi de muligheten til å fortelle en historie fra der de står, ved å låne de en stemme i en stedsvandring.

Husene står spredt i et større miljø, med avstander og sammen med andre hus fra sin samtid og nyere tid, lik ideen i økomuseumsmodellen. En stedsvandring passer godt med teorien om økomuseum. Ved å gjennomføre en stedsvandring har miljøet blitt et slags økomuseum.

Husene står enkeltvis, de kan formidle individuelle historier og de kan være med å formidle en større helhet. En stedvandring binder husene sammen ved hjelp av en guide som bidrar med å skape en sammenheng og helhet. En vandring vil måtte avgrenses til enkelte hus og til et geografisk område, selv om formidlingen kunne omfattet flere hus, flere perspektiver og sammenhenger til andre steder. Uten en form for organisert formidling, slik som i stedsvandringen i denne oppgaven, kan denne sammenheng være vanskelig å se eller reflektere rundt. Selv om man rent fysisk ser at husene har likheter, kan det være vanskelig å vite sammenhenger og historien.

Formidling in situ åpner en mulighet for å tilgjengeliggjøre historien til flere, som bør være et mål ved formidling av lokal stedshistorie. Ved å nettopp jobbe utenfor museets «vegger» ligger det potensiale til også å treffe de gruppene som til vanlig ikke ønsker å gå på museum slik som det ble trukket frem i kapittel 2.2. Det blir lettere tilgjengelig for flere, både med og uten forkunnskaper, som er et av målene UNESCO har for arbeid med verdensarv, kulturminner og historie. Med tilgjengeliggjøring handler det ofte om å fysisk tilgjengeliggjøre kulturminner, men også gjennom formidling tilgjengeliggjøres historien og kunnskapen om fortiden (kapittel 2.2). Eiendommene er private, men de er en del av allmennhetens hverdagslige fysiske omgivelser og med en historie som kan og kanskje burde være tilgjengelig for flere. Gjennom stedsvandringen får deltagerne se at husene kan bidra til å belyse og formidle deres historie, som et speil slik det ble beskrevet som i kapittel 2.2.

Stedsvandringen skaper ikke noe varig formidlingstilbud, ved at den er tids og stedbundet, men forsøker å kartlegge hvordan husene kan brukes som tidsvitner og formidlere av historie. Det er gjort et forsøk på å gi husene en stemme. En stedsvandring var det som enklest lot seg gjennomføre i dette prosjektet, og det var lærerikt å selv være en aktiv del av undersøkelsen som guide. Med et fokus på å få frem byggeskikk, bygningselementer, sammenhenger og lange linjer i utviklingen på Svullrya, vil det kunne gi de lokale kunnskap om å reflektere over hva de fysiske sporene forteller om husenes funksjoner og endringer. Samt sammenhengen mellom husene, utvikling og menneskers liv. Det er en del annen informasjon knyttet til husene, som arkivmaterieell, ved å tydeliggjøre hvor informasjonen er hentet fra gir det publikum kunnskap om hvor de selv kan finne ut mer om sitt hus. Denne type informasjon bidrar til å gi innholdet til stedsvandringen flere perspektiver og en dybde. I

oppbygningen av vandringen ble det viktig å knytte dette materiale til det fysiske ved husene. Tilbakemeldingene og resultatene gitt i spørreundersøkelsen har gitt grunnlag for å si at husenes historie har gitt et nytt perspektiv, åpnet for refleksjon og samtale om historien hos de lokale. Ved å ha tilgjengeliggjort den har den blitt nærere og aktuell for flere.

Både direkte etter stedsvandringen og i spørreundersøkelsen var tilbakemeldingen om at de ønsker at flere hus skal inkluderes i et eventuelt videre arbeid tydelig – «*det må gjøres mer*». Dette forteller at de syns bruken av husene som tidsvitner var et interessant perspektiv. Det kommer til syne av svarene at deltagerne har et ønske om mer detaljer om husenes funksjon, samt mer om menneskene som har levd i og rundt husene. Som det er nevnt tidligere i oppgaven, ble det ikke samlet inn et materiale om menneskene. Det var ikke fokuset eller grunnlaget for stedsvandringen. Dermed var det forventet å få denne type tilbakemelding før selve stedsvandringene ble gjennomført. Flere av deltagerne trekker fram guiden som en del i opplevelsen, uten at det var et spørsmål i undersøkelsen. Tilbakemeldingene handler om god formidlingsevne og en smilende fremtoning. Hvilken effekt dette har på en slik stedsvandring har ikke denne oppgaven gjort noen forøk på å finne ut. Det kan likevel antas at det er viktig med en god formidler for å engasjere og gjøre innholdet forståelig og helhetlig for publikum.

7.3 Husene og stedet

På hvilke måter kan husene brukes til å fortelle et steds historie, og på hvilke måter kan det bidra til å styrke små steders identitet og utvikling?

I lys av diskusjonen av forskningsspørsmålet i kap. 7.2 har tilgjengeliggjøring mye å si for hvordan historien påvirker et sted og menneskene der, både deres identitet og utvikling. Sted og historie har en tett kobling, som presentert i kapittel 2.1 og 2.2. Stugu trekker blant annet frem at et steds fysiske og sosiale form er med å bygge identitet. Historien bistår i vår forestilling om fortiden, forståing av samtiden og forventinger om fremtiden (Stugu 2013: 18). Dermed er det viktig at vi tilgjengeliggjør historien om fortiden i samtiden, slik at menneskene kan føle tilhørighet. Samt at fortiden skal føles relevant for sine enge liv og samfunnets utvikling i fremtiden. Husene kan være med å skape dette.

Et sted er en kombinasjon av det fysiske og det sosiale, en relasjon mellom husene og menneskene. I relasjonen vil de alltid forme og påvirke hverandre. Historiene om husene i

stedsvandringen favner bredt om historien til Svullrya, om skogen, næringsvirksomhet og menneskers liv. Husene kan ses som resultatet av denne relasjonen og utviklingen. De er et resultat av at mennesker ble trukket til stedet, men de er også et produkt av skogens materialer. I tillegg har menneskene som har levd sine liv i dem satt sine spor i husene.

Den historien som blir fortalt om stedet er en historie om de som har levd der før og de som bor der i dag. UNESCO-strategiens mål som blir presentert i kapittel 2.2 handler om å sikre tilgjengeliggjøring «til beste for nåtidens folk og fremtidige generasjoner». Historien som formidles må for de som bor der føles riktig, og må synliggjøres som relevant for nåtidens utfordringer og utvikling. Kulturarven vil være med på å skape tilhørighet til samfunnet, historien og som en del av vår identitet. Det kan bidra til en sterkere eierskapsfølelse av egen historie for befolkning, men også besøkende. Det er det fysiske man føler en tilknytning og tilhørighet til når man tenker på et sted. Det fysiske miljøet vil være det visuelle bildet man knyttet til et sted. Husenes historie er relevante i formidling av historie, fordi de er en del av hverdagen og det miljøet beboere og besøkende beveger seg i.

Det kan være vanskelig å si at denne oppgaven har kartlagt effekten av historien eller formidlingen, men ved å se på resultatene fra spørreundersøkelsen kan oppgaven gi et inntrykk av hvordan publikum selv har opplevd å få høre mer om den lokale historien. De har kanskje svart på en del om effekten uten å være klar over det. GSO blir i kapittel 2.1 presentert som en metode for å undersøke effekter knyttet til sosiale relasjonene og læringen som finner sted i eksempelvis en slik stedsvandring. Vi kan forsøke å se på noen effekter denne undersøkelsen har tilnærmet seg, i GSO kategoriene:

- Sterkere og tryggere

Ved å fortelle om fortiden vil det bidra til å øke kunnskapen og bevisstheten til det rundt seg, husene og menneskene. Etter en stedsvandring slik som i denne undersøkelsen, ble det observert at det fortsatt en dialog og samtale om husene og historien, både de samme husene og temaene, men også andre. Gjennom dialog og kunnskap kan enkeltindivider føle på en trygghet, ved å kunne kjenne igjen elementer og bygge videre på sin individuelle kunnskap om stedet. Et samfunn vil bli sterkere når innbyggere og besøkende har forståelse om, respekt for og interaksjon med stedet.

Husene representerer også noe fysisk og varig, som er viktig for å føle trygghet. Gjennom formidlingen synliggjøres de og anerkjennes som en viktig del av samfunnet. Forhåpentligvis øker det med denne synliggjøringen en respekt for husene og de fysiske sporene fra fortiden.

- Helse og velvære

Ved å synliggjøre at Svullryas utvikling i stor grad handler om tilflytting av mennesker som har sett muligheter for arbeid og et liv, kan dagens eller fremtidens innflyttere føle en trygghet om at også de hører til. De må få muligheten til å kjenne en tilhørighet også til fortiden til Svullrya.

Ser vi litt opp fra det mentale hos enkeltmennesket, kan effekten av en synliggjøring av husenes historier handle om klima. Kunnskapen om fortiden og husenes historier kan være med å bevare dem for fremtiden. Å bo i miljøer med gamle hus vil kunne ha positive innvirkninger på samfunnets helse og velvære, psykisk og fysisk. Bevaring av gamle hus kan bidra til å ta vare på miljøet og klima, som i dag er en viktig del av den internasjonale klimadebatten.

- Styrke det sosiale

Husene som allerede er en del av stedet og hverdagen, ble i denne sammenhengen presentert som noe mer. De blir noe samfunnet kan engasjere seg i, Svullryas historie. Engasjement kan styrkes og det kan generere mer aktivitet. Ved å synliggjøre noe økes interessen til å finne mer, høre mer og fortelle mer. Dette var tilfellet under og etter stedsvandringen, der samtaler om historie, hus og Svullrya ble observert blant deltagerne i begge gruppene. Det var flere som valgte å dele bilder og historier om blant annet forlatte torp i facebook-gruppen «Gamle historier og bilder fra Grue Finnskog» i etterkant av å ha deltatt på stedsvandringen i dette prosjektet.

Synliggjøringen av at husene er mer enn bare omgivelser vi beveger oss i og rundt i hverdagen og hvordan fortiden kan inspirere til å tenke fremover og utvikling. Et hull i historien som kan bli fylt med kunnskapen fra husene og litt formidling. Samfunnet kan samles rundt de historiske verdiene, og sammen forsøke å løse de behov samfunnet har for å komme fremover og skape verdi sammen. Tilgjengeliggjøring vil kunne styrke samfunnets og enkeltmenneskers stolthet og eierskapsfølelse til historien og stedet sitt.

7.4 Om husene kunne fortelle

Hvordan er husene tidsvitner og formidlere av Svullryas historie?

Husene er tidsvitner til tiden og historien, objekter fra fortiden som fremdeles er til stede i samtiden. All kulturarv, i dette tilfelle husene, har evnen til å øke vår kunnskap (kapittel 2.4). Den kan lære oss om fortid, endring, utvikling og om oss selv. De har en verdi, ikke bare i materialet, men de har en verdi for oss mennesker og for samfunnet. De som har vært tidsvitner til tiden og historien innehar kunnskap og minner for samfunnet og for enkeltindivider. Vi må lære oss å verdsette denne kunnskapen fra de fysiske omgivelsene våre. Derfor er formidling av den viktig for å spre kunnskapen til flere enn kun de som allerede kan tolke og forstå den. Kanskje det kan være med på å styrke huseiernes ønske om å ta vare på husene på en måte som ivaretar disse særtrekkene når de skal pusse opp, ved å ha fått en økt bevissthet rundt at disse elementene er viktige og spennende for husets historie. Dette knytter seg til kjente ideer fra bygningsvernfeltet.

Resultatene fra spørreundersøkelsen viser hvordan deltageren selv reflekterte rundt husene som tidsvitner, blant annet kan det første og tredje kvalitative spørsmålene bli trukket frem. Disse blir redegjort for i kapittel 6.2. Der deltagerne trekker frem bruken av husene som tidsvinter for å fortelle lokalhistorien som spennende. Begreper som lærerikt og informativt gikk igjen. Gjennom stedsvandringen fikk de en forklaring på at arkitekturen, utforming og detaljer ved husene har en tett kobling til husets historie. Svarene fra deltagerne viser at de syns at husenes stil og arkitektur satt i kontekst og sammenheng med historiene bak husene og samfunnsutviklingen var noe de syns var veldig interessant. Deltagernes svar gir grunnlag for å kunne si at husene kan ses som tidsvitner til historien og objekter i en vandring eller formidling. De kan være det fysiske materiale som menneskene kan knytte historien til.

Det kan sies at det kunne blitt lagt enda mer vekt på å gå dypere inn i det enkelte husets historie. Mer slik som husene blir presentert i kapittel 4., eller enda dypere. Flere av deltagerne har skrevet dette i sine svar på spørreundersøkelsen. Det ble ikke gjort, siden vandringen skulle forsøkes å danne et helhetlig bilde av historien til Svullrya. Innholdet må velges ut i en stedsvandring, det er ikke mulig eller effektivt for læringsutbytte å ha med alle detaljer. Det vil alltid være ulikt behov eller interesse i en gruppe og det vil dermed være vanskelig å tilfredsstille alles ønsker om innhold. Dette kan løses ved å spesialisere og lage ulike vandringar med ulike innfallsvinkler og temaer. Ved å lage vandringar med temaer spesielt for ulike grupper i befolkningen, som for eksempel barn og unge, innflyttere, eller

håndverkere. Målet med denne stedsvandringen var en helhetlig og sammenhengene vandring om stedets utvikling. For å undersøke om det var mulig å formidle et steds historie gjennom husenes historie. Dermed ble det valgt ut detaljer som kunne danne en helhetlig historie i vandringen.

Husene gir muligheten til å fortelle en bred og kompleks historie, med lange linjer til andre små avgrensede temaer eller til større sammenhenger utenfor Svullrya. Historien til Svullrya har mange spennende perspektiver som ikke er undersøkt eller formidlet nok (kapittel 2.1). Om andre hus hadde blitt valgt ville det trolig gitt et annet perspektiv og et annet innhold til vandringen. Utvalget av kilder har også hatt betydning for hvordan historien har blitt formidlet. Stedets historie kunne blant annet blitt fortalt uten husene, men da ville utfallet blitt noe ganske annet. Dette ville gjort undersøkelse til en annen, både for innholdet og perspektivet i undersøkelsen og resultatene av spørreundersøkelsen. Likevel kan det være at resultatet om at formidling av historie er viktig for et sted og lokalsamfunn, og en god måte å tilgjengeliggjøre historien på.

Jeg vil trekke frem et annet perspektiv som kunne vært viktig og interessant av faglige og samfunnsnyttige perspektiver. Denne undersøkelsen og stedsvandringen som ble gjennomført tok for seg en positiv tilnærming av historien, der innholdet tok for seg samfunnsutviklingen positive sider, husenes objektive historie. Historien om handel og fremgang, men hva med de hverdagslige eller de mindre positive historiene. Stedet var en blanding av sesongarbeidere i skogen og på dampstagene, og faglærte handelsmenn, lærere og doktorer. Samt tjenestepiker og husmødre. Det er stedet der livet har foregått i fortid, samtid og fremtiden. Det kunne vært gjort annerledes, med historie om skogfinns fornsking, sentralisering av et område som spredte seg over store skogområder, hvordan var handelsfolkene og offentlige tjenester påvirkning på det sosiale samfunnet på skogen når Svullrya først begynte å vokse frem. Dette kunne blitt gjort med nærmere og dypere undersøkelser i historien til enkelte av institusjonene som er med i undersøkelsen. Det ville kunne avdekket hvordan skolen har påvirket befolkningen, hvordan tjenester og næringen kan ha hatt innvirkning på dagligtale på norsk fremfor finsk. Hvordan forholdet mellom sesongarbeidere og fastboende har vært, eller forholdet til folk utenfor Finnskogen. Det tales om en skam hos skogfinnen, slik som vi også har hørt fra den samiske befolkningen. Jeg ønsker å fremme dette som et spennende tema som burde undersøkes og formidles mer i fremtiden.

Slik som det kommer frem av deltagerens svar i kapittel 6.2 ønskes det at dette burde gjøres med flere hus. Det er tydelig at det er et ønske lokalt om at historien til Svullrya skal undersøkes og tilgjengeliggjøres mer. Deltagerens tilbakemelding om å utvide kan tolkes som at de ser at husene kan formidle en bred, kompleks og sammenhengende historie. At det er mulig å formidle et steds historie gjennom husenes individuelle historie, selv om det i vandringen er lagt opp til å fortelle en helhetlig historie og den er lagt opp med sammenheng og flyt. Den helhetlige historien i vandringen kommer av at historien gjennom en slik stedsvandring blir organisert og komponert. Gjennom organisert formidling blir sammenhenger påpekt og satt i kontekst, i dette tilfelle med husene. Faglige tolkninger av objektene blir tilrettelagt og presentert for publikum. Det er tidligere skrevet ned deler av Svullryas historie, innenfor enkelte temaer – slik som skog- og sagbrukets historie, den lokale skolehistorien og telegrafhistorien for regionen. Det er også skrevet ned historier om enkelte personer og hendelser.

Kulturarven er taus, den må undersøkes, tolkes og forstås for å begynne å tale blir det skrevet i kapittel 2.3. Deres historie kan settes sammen av ulike biter fra ulike kilder, men mye kan leses i de fysiske sporene etter bygging, endring og bruk. Historien sitter i veggene. Det er ikke alle som kan eller har kunnskapen til å se eller tolke disse sporene, som ikke vet hvor de skal finne den historien som setter sporene i kontekst. Ved å studere, undersøke og formidle historien på et faglig nivå kan historien bli lettere å tilegne seg og få økt forståelsen for at historien henger sammen for publikum med ulike bakgrunner av kunnskap. I denne undersøkelsen blir dette å styrke forståelsen av forholdet mellom historien og det fysiske ved husene.

Husene står in situ som en tydelig del av Svullrya. Prosjektet har forsøkt å bringe historien frem og knytte den tydeligere til de fysiske omgivelsene, og på den måten til Svullryas identitet. Ved å tilgjengeliggjøre historien for flere gjennom organisert og faglig formidling. Stedsvandringens innhold kan være et verktøy for deltagerne om de ønsker å finne mer ut om sine egne hus, eller for å lære å se, tolke og forstå de fysiske sporene rundt seg.

Stedsvandring og muntlig formidling er som tidligere nevnt ikke en varig metode, men det er mulig å gjenta eller utvide med nye prosjekter og perspektiver. Denne oppgaven undersøker om det fysiske miljøet som husene lager er et utgangspunkt for ulike former for formidling og om det er grunnlag for å formidle lokalhistorie in situ slik som det blir omtalt i kapittel 2.2.

Undersøkelsen vil være et grunnlag for å kunne lage mer varige eller synlige formidlingsmetoder, slik som formidlingsskilt, digitale løsninger eller utstillinger.

Denne undersøkelsen forsøker å svare på å tenke nytt om hvordan vi kan formidle historien og kulturarven vår, for nettopp å kunne legge til rette for læring, opplevelse og verdiskapning for alle. Slik som det blir trukket frem av st. meld. nr. 49 i starten av kapittel 2. Ved å ta i bruk husene som står som del av samfunnet, der den lokale historien har skjedd. Husene og formidlingen blir dermed tilgjengelig for alle som beveger seg mellom husene i hverdagen eller ved besøk. Som siste kvantitative spørsmål fikk deltagerne spørsmål om en slik stedsvandring var noe de kunne tenke seg å være med på igjen, uavhengig om det er på Svullrya eller et annet sted. Deltagernes svar var et enstemmig ja (se figur 12). Dette svarer på hvordan lokalbefolkningen og publikum ser verdien i en stedsvandring, men også husenes historier.

8 Sammenfatning

I dette prosjektet har Svullryas bebyggelse blitt brukt som studieobjekt for undersøkelse, for å se om hus kan ses som tidsvitner og om det er mulig å formidle stedets historie gjennom dem. Oppgavens hovedproblemstilling ble definert slik: «Hvordan kan Svullryas historie formidles gjennom å se husene som tidsvitner?». Rammen og avgrensning for oppgaven er definert av forskningsspørsmålene: Hva vil det si at husene er tidsvitner? Hvordan kan man formidle husene som tidsvitner? På hvilke måter kan husene brukes til å fortelle et steds historie, og på hvilke måter kan det bidra til å styrke små steders identitet og utvikling?

Oppgavens teoretiske rammeverk har formet en sammenheng mellom stedsteorien, økomuseumsmodellen, formidling in situ og husene som tidsvitner. Stedsteorien tydeliggjør forholdet og relasjonen mellom menneskene, stedet og husene. Dette flyter godt over i økomuseumsmodellen som fremmer formidling av kulturarv i sin opprinnelige kontekst, der menneskene lever og beveger seg. Formidling i form av en stedsvandring i en slik kontekst kan defineres som in situ formidling, der man vandrer mellom husene stående i sitt opprinnelige miljø. Husene som tidsvitner forteller sin individuelle historie gjennom sin fysiske form, slik som arkitektur og spor etter fortiden. Husene sett i sammenheng kan fortelle mye om et steds historie. Husene som tidsvitner kan formidle Svullryas historie med hjelp fra våre stemmer, slik stedsvandringen har vist.

Gjennom muntlig formidling har det vært mulig å undersøke om stedshistorien kan formidles gjennom husene som tidsvitner. Stedsvandring som metode viste seg å være en effektiv tilnærming for undersøkelsen, fordi det er lite ressurs- og tidkrevende. Sammen med stedsvandringen ble det gitt ut en spørreundersøkelse der publikums refleksjoner og tilbakemeldinger om stedsvandringen ble samlet inn. En slik spørreundersøkelse vil kunne gi grunnlag for om innholdet og temaet i et formidlingstilbud får ønsket resultat. En stedsvandring har begrenset tilgjengelighet ved at den er tids og stedbundet, til forskjell fra en skriftlig formidling.

Organisert formidling i form av en stedsvandring er et av premissene for å kunne formidle en historie om bygninger in situ utenfor et museum. Begrunnelsen til en organisert formidling vil være å strukturere innhold og formidling for å oppnå helhet og sammenheng i historien. En guide vil kunne fortelle og forklare sammenheng, kontekst og lange linjer lokalt og i en

større sammenheng gjennom å fremheve bygningselementer, presentere bilder og husenes historie. Med husene som utgangspunkt for en stedsvandring åpens muligheten for å fortelle en bred og kompleks historie. Husenes fysiske elementer danner en visuell ramme og tilnærming til et steds historie, men for å kunne danne en helhetlig historie vil arkivmaterieell knyttet til husene være komplementerende. En stedsvandring er begrenset i å fortelle en utvalgt del av historien for å ha sammenheng og flyt slik at publikums læringsutbytte og forståelse ivaretas. Dermed vil enkeltelementer bli valgt, mens andre deler velges bort. Ikke alle kan tolke et hus sine spor eller vet hvor de kan finne historisk informasjon, dermed vil formidling kunne gi dem kunnskap til å forstå sine omgivelser på en ny måte. Husene i stedsvandringen er private og derfor ikke tilgjengelig for publikum, men gjennom formidling vil historien deres tilgjengeliggjøres for flere.

Undersøkelsens kvalitative form gir et innblikk i hvordan dette har fungert på Svullrya og med de husene som har blitt benyttet i undersøkelsen. Det kan argumenteres for at andre steder som tar i bruk husene som tidsvitner kan få de samme resultatene som i denne undersøkelsen, siden materialet og resultatene i oppgaven støtter opp under de teoriene som er brukt som grunnlag for undersøkelsen. Spørreundersøkelsen som publikum svarte på har gitt undersøkelsen et nyansert bilde ved at det ikke kun er et akademisk perspektiv, men at også det lokale publikummet har gitt sine refleksjoner, tanker og tilbakemeldinger på stedsvandringens innhold. Ved å forankre denne undersøkelsen i både akademiske teorier, en praktisk undersøkelse av metode og publikums tilbakemeldinger kan det argumenteres at prosjektets undersøkelse og forskningsmateriale danner et grunnlag for troverdighet av resultatene.

På bakgrunn av det denne undersøkelsen har vist, kan teoriene sammen med stedsvandringen på Svullrya vise til at Svullryas historie kan formidles gjennom å se husene som tidsvitner. Tradisjonelt i en stedsvandring blir ofte husene nevnt som et sted hvor en hendelse har skjedd, eller et menneske har bodd. I denne undersøkelsen har en alternativ innfallsvinkel i å benytte hus i en slik type formidling blitt presentert. At huset, byggeskikken og bygningshistorien i seg selv kan bidra med kunnskap og interessante perspektiver til historien som formidles. De kan være et fysisk bindeleddene mellom menneskene og de lange linjene i historien. Husene in situ er tause tidsvitner og det er gjennom å låne våre stemmer i en formidling at deres kunnskap aktiviseres og tilgjengeliggjøres for publikum. Gjennom formidlingen kan husenes tilstedeværelse in situ bidra til å styrke identitet, tilhørighet og

eierskapsfølelse hos lokalbefolkningen. Husene som tidsvitner kan bidra til å forstå fortiden, gi kunnskap i samtiden og bidra til utviklingen av fremtiden.

9 Etterord

Dette prosjektet vil bli videreført i Grue kommunes Stedsutviklingsprosjekt på Svullrya. Der kan de jobbe med å utvide til flere formidlingsmetoder for å danne et spennende helhetlig og koordinert formidlingstilbud på Svullrya. Blant annet kan innholdet i den muntlige formidling utvides, ved å samle inn private historier og skildringer gjennom intervjuer. Tilbudet bør formes for å passe en rekke ulike målgrupper, som lokalbefolkningen, skoleelever og turister. Stedsutviklingsprosjektet har på bakgrunn av det arbeidet jeg har gjort i praksisperioden og med masterprosjektet utløst midler fra Norsk Kulturråd. Midlene skal gå til formidling av historien til husene og stedet, ved å produsere skilt som skal plasseres ved enkelte hus. En annen mulighet er å se på mulighetene for en digital løsning på formidlingen, som et tilskudd til de skiltene og stedsvandringer.

På et akademisk plan kan forskningen utvides ved å gjøre undersøkelser på andre steder, for å danne et mer kvantitativt forskningsgrunnlag. Kan husene som tidsvitner også fortelle historien på andre små eller store steder? Det ville å hvert interessant å se på andre temaer, objekter eller gått dypere inn i historien som allerede er undersøkt.

Oppgaven har som nevnt i oppgaven skapt interesse for å formidle og dele historier hos lokalbefolkningen, slik som forlatte torp, møller som er borte og dammer. De har formidlet en del av dette på en av de lokale Facebook-gruppene. Om økningen av publisering har med vår og sommerårstiden at folk er ute og går eller som et resultat av økt bevissthet i forbindelse med stedsvandringene kan ikke konkluderes med.

10 Litteratur

- Aanensen, H. O., Brønne, J. og Drange, T. (1992). *Gamle trehus: historikk, reparasjon, vedlikehold (2.utgave)*. Oslo: Universitetsforlaget
- Ambrose, T. og Paine, C. (2012). *Museum Basics*. London og New York: Routledge
- Aronsson, P. (2004). *Historieburk – att använda det förflutna*. Lund: Studentlitteratur AB
- Aure, M., Nygaard, V. og Wiborg, A. (2015). «Stedstilknytning: Materialitet, relasjon og følelser». I *Med sanns for sted – nyere teorier*, s. 195-211. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- Bakke, J. (2018) «Å arbeide med multimediale levninger». I L. Melve & T. Ryymin (red.), *Historikerens arbeidsmåter*, s. 170-199. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Brand, S. (1994). *How buildings learn: What Happens After They're Built* (kapittel 1). New York: Viking Press
- Collett, J. P. (1978). *Kirke og menighet i Grue gjennom 150 år. Grue kirke 1828-1978*. Grue menighetsråd
- Dean, D. (1996). *Museum Exhibition – theory and Practice*. London og New York: Routledge
- Drewett, P. (2011). *Field archaeology*. London og New York: Routledge
- Gjestrum, J. A. (2001). «Fra folkemuseum til økomuseum. Økomuseumsbegrepet – en fornyelse av museumsinstitusjonen og et viktig instrument for lokalsamfunnet». I *Nordisk Museologi*, s. 33-35

Gullikstad, B. (2003). *Hærtå tå hørt*. Solørforlaget

Gullikstad, S. (1988). «Helgeberget – Svullrya skole». I A. Amundsen, S. Gullikstad, J.

Kveiland, I. Rønaasen og M. Aas (Red.), *Skolene i Grue gjennom 250 år 1739 – 1989*, s. 149-157. Grue: Jubileumskomiteén

Grue Finnskog sanitetsforening. (2011). «*i alle ting kjærlighet*» - *Grue Finnskog Sanitetsforening 100 år*. Skogen Forlag

Grue kommune. (2017). *Plan for stedsutvikling på Svullrya 2017-2019*. Hentet fra

<https://www.grue.kommune.no/article46090-21297.html>

Hansen, A. (2014) «The heritage learning framework an the Heritage Learning Outcomes».

I *Implementing Heritage Learning Outcomes*, s.

7-24. Östersund: Jamtli Förlag

Haugen, B. S. H. (2020). *Bygdetun – museum, musealisering – remusealisering*.

DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.2464-2525-2020-01-02>

Howard, P. (2003). *Heritage – Management, interpretation, identity*. London/New York:

Continuum

Hurcombe, L. M. (2009). *Archaeological Artefacts as Material Culture*. London/New York:

Routledge

Kultur- og kirke departementet. (2008). *Fremtidas museum – forvaltning, forskning,*

formidling, fornying (St. meld. nr. 49 (2008-2009))

Miljødepartementet. (2004). *Leve med kulturminner* (St. meld. nr.16 (2004-2005))

Myklebust, D. (2017). «Verditenkning i et retroperspektiv: en øvelse i forenklingens kunst».

I Fortidsminneforeningen *Årbok 2017- Kontrast, tilpasning, kopi*, s. 33-48. Oslo: Fortidsminneforeningen

Ottesen, B. (2017). *Gamledagers skog- og sagbruksdrift i Grue*. Kirkenær: Kulturforlaget BRAK

Rivière, G. H. (1985). *The ecomuseum - an evolutive definition*. I UNESCO Museum nr. 148, s. 4-5

Ryymän, T. (2018). «Å arbeide med tekstanalyse». I L. Melve & T. Ryymän (red.), *Historikerens arbeidsmåter*, s. 44-69. Oslo: Universitetsforlaget AS

Seland, E. H. (2018). «Å arbeide med materielle kilder». I L. Melve & T. Ryymän (red.), *Historikerens arbeidsmåter*, s. 148-169. Oslo: Universitetsforlaget AS

Stugu, O. S. (2013). *Historie i bruk* (3. opplag). Oslo: Det Norske Samlaget

Østmo, E. (2005). *Norsk arkeologisk leksikon*. Oslo: Pax forlag AS

Kilder fra nett:

Arkivverket

a) *Taushetsbelagte opplysninger*. (Sist endret 30.4.2020). Hentet fra:

<https://www.arkivverket.no/kom-i-gang-med-arkiv/taushetsbelagte-opplysninger#!#block-body-1>

b) *Slik finn du sjølv eigedomsopplysningar på nett*. (Sist endret 21.4.2020) Hentet

fra: <https://www.arkivverket.no/opplysninger-om-eiendom/finn-eigedomsopplysningar-pa-nett?q=grunnboka>

Glåmdalen. (1975, 23. oktober). *Stort lagerhus i Svullrya i aske etter voldsom brann*

s. 1. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/b31288ac993eab5103bde5d242b79fc5?page=0&searchText=thygesen&subSite=>

s. 19. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/b31288ac993eab5103bde5d242b79fc5?page=19&searchText=thygesen&subSite=>

Grøndahl, C. E. W. (2020) Gotisk stil 1180-1500. Hentet fra

<https://www.byggogbevar.no/pusse-opp/byggeskikk/gotisk-stil>

UNESCO Norge. *Norges UNESCO-strategi 2018-2021*. Hentet fra:

<https://unesco.no/wp-content/uploads/2019/01/Norges-UNESCO-strategi-2018-2021.pdf>

Digitale arkivkilder:

Riksarkivet. Folketelling 1910 for 0423 Grue herred. Hentet:

<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01036407004218>

Statsarkivet i Hamar. Folketelling 1900 for 0423 Grue herred. Hentet:

<https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01037060005532>

SAH, Solør tingrett

H/Ha/Hag/L0006: Panteregister nr. VI, 1900-1935, s. 444

Brukslenke for sidevisning: <https://www.digitalarkivet.no/tl20071120350475>

H/Ha/Hag/L0006: Panteregister nr. VI, 1900-1935, s. 442

Brukslenke for sidevisning: <https://www.digitalarkivet.no/tl20071120350473>

H/Ha/Hag/L0006: Panteregister nr. VI, 1900-1935, s. 516

Brukslenke for sidevisning: <https://www.digitalarkivet.no/tl20071120350547>

Skriftlige kilder fra arkiv:

Statsarkivet i Hamar,

Grue, branntakstprotokoll nr. 4 (1880-1905)

Grue, branntakstprotokoll nr. 5 (1905-1919)

Grue, branntakstprotokoll nr. 15 (1911-1914)

Grue, branntakstprotokoll nr. 7 (1925-1935)

Lenmann Grue, Søknader om handelsbrev 1905-1945

Grue kommune,

Eiendomsarkiv, eiendomsmappe 113/46

Bredesen Opset,

Røgden Dampsag og Høvleri, Regnskapsbok 1928.

Vedlegg 1

«Om husene kunne fortelle»- Svullrya vandring

I gjennomsnitt 12 min på hver om vandringen er 60 min, dette er ikke i beregnet gange. Ca. 10 min gåing. Ha med noen bilder, men ikke til hvert sted. Noen historier, sitater og noe teknisk. Det blir ikke en kronologisk vandring, det passer ikke med tanke på en naturlig vei å gå. Vil unngå å måtte gå frem og tilbake eller på kryss og tvers. Bygge opp en historie og en kontekst, som kan knyttes opp til det fysiske. Husene. Ved å plassere husene og historien sammen kan det gi publikum noe knytte kunnskapen til og håpet er at husene vil få en tilleggs betydning. Gi de et grunnlag for å forstå stedet, bygningene og konteksten.

1. stopp: start

- *Starte ved tollbommen, krysset ved bedehuset. Står man der vil man se den gamle tollboden, Thygesen huset der det var butikk, bedehuset og man får et godt oversiktsbilde over Svullrya.*
- Gi en **introduksjon og hva skal vi**, deretter start med å bygge opp en kontekst.
 - o Skogen – Den viktigste kilden til hvorfor vi står her. Det var derfor skogfinnene kom, for å drive svedjebruk. Men det er ikke egentlig det og den epoken som skal snakkes om, men om tiden når skogbruket tok en ny retning. Til en tid med høy produksjon og aktivitet i Norske skoger. Rundt området vokste det frem på 1800-tallet flere sagbruk og andre møllevirksomheter. Denne produksjonen trengte arbeidskraft. Både skogfinner, omreisende skogarbeider fra både norsk og svensk side kom. Dette var før vår selvstendighet i 1905. Mengden arbeidere og aktivitet i området skapte også et marked for andre. Handelsfolk og andre næringsdrivende som gjorde Svullrya til det vi kan kalle en bygdeby. Hva som skjedde for at dette stedet skulle bli

en bygdeby eller et sentrum her inne på Finnskogen skal jeg prøve å belyse i løpet av denne turen?

- Bygningene – Jeg har kunne sett litt i arkivene etter Røgden dampsgag og høvleri. Der har jeg sett flere av husene på Svullrya som kjøpere av materialer. Materialene i husene kan vi med stor sannsynlighet tro stammer fra de lokale sagbrukene. Elementer i arkitekturen har en del gjentakelser mellom byggene, det tyder på bruk av samme leverandør og at det har blitt produsert i ganske stor skala. Sånn som lister jeg har sett i flere av husene som er like, men i hus som har veldig ulik arkitektur. Det er i hovedsak byggestiler Sveitserhus, i veldig varierende størrelse, det er jugendhus, og noe i nybarokk stil, men som har med seg en rekke stilelementer fra jugendstilen. Dette skal vi se mer på etter hvert.
 - Thygesenhuset, som var hvor han drev sin butikk i første etasje, er et godt eksempel på jugendstil her på Svullrya. Noen som kan se hva som kjennertegner jugendstilen? Er det noe annet som utpeker seg som noe annerledes på huset? (det inntrukne hjørnet, forklar: inngangsparti, kjennes igjen fra butikker i byer, også på andre hus med en type sosialt formål, ref. jul i skomakergata). Gulvet i Thygesen huset og inngangspartiet for butikken. Annet: vinduene, lampen på verandaen, panelet i andre etasje.

Bilde: flyfoto, maleri

2. stopp: butikkene

- *finne en plass der man kan se i ulike retninger og se flere ting fra et sted, kan også gjøre en litt kortere forflytning for å bevege seg litt. Parkeringsplassen er et godt sted, med plass, et stopp nr. 2.2 kan være på andre hjørnet nærmere Ettetanken (Qvalebygningen) og poståpneriet.*
- **Handel** – Som en viktig del av Svullryas etablering og utvikling er handel og næringsvirksomhet. Det kom tilflyttende handelsfolk fra andre steder i landet, noe mer lokalt som fra Kongsvinger og Kirkenær, men også fra f.eks. Valdres. Dette var unge, ugifte menn som hadde lært seg faget. Disse etablerte butikkene som har vært med på å bygge Svullrya på veldig mange måter. Dette måtte jeg selvfølgelig reguleres, derav tollboden vi har på toppen og vi starter ca. det det har vært tollbod

som også har tydelig avgrenset Svullrya på denne siden. Rett ved tollboden lå en av de mange butikkene, drevet av Thygesen. Som etter hva jeg har blitt fortalt har vært en av østlandets rikeste menn.

- **Grue Finnskog Forbruksforening.** En av Norges eldste butikker, om ikke eldste, som har hatt sammenhengende drift siden sin start. Det håper jeg det vil fortsette å være. Opprettelse av eiendommer (butikken og foreningen ble etablert 1872 ifølge bygdeboka) første branntakst av bygget var i 1875, handelsbrev ikke før 1883 (lærer Ole Qvale som da var styreleder). Byggeskikk/arkitektur Sveitserstil, men med vinduer i jugendstil. En veldig moderne og norsk stil på tidlig 1900-tall. Det skulle være luftig, rent og «norske» detaljer. Opprinnelig en tømmerbygning (retning), i dag kan vi se kassene rundt laftekutene, inne er en vegg åpen slik at man ser lafteveggene med isolsajonen (mose). Kunne snakket masse om denne bygningen? Men hovedelementet her er hva den har betydd for stedet. Som butikk og bakeri har det gitt beboere varer og tjenester og har vært et viktig knutepunkt i hverdagen og fortsetter å være det.
 - (Til senere: om restaurering og tilbakeføring).
- I denne lille **bygdebyen** har det vært næring på lik linje som i en stor by. Med poståpneri, telegraf, bakerier, skystasjon, hotell og helsetjenester, og mye mer.
 - **Post** - postkontoret var kun det lille hjørnet i denne (himmelretning), altså ganske lite. Rommet var praktisk innredet for å utnytte rommet maksimalt og funksjonelt, i julestien derimot måtte de ta i bruk også andre rom i huset for å få plass til alle pakkene(julegaver). Med et tilsvarende inntrukket hjørne som vi så tidligere, inngangen for brukerne av posten og ikke det private inngangspartiet.
 - **Telegraf** (1889 ble telefonlinjen til Grue Finnskog bygget ut, med sentral i Myrvang-huset). (arkitekturen: du kan skimte en liten stue, kan minne om et lite sveitserhus, inne i dagens hus.)

Bilder: Historiske foto, innvendig og utvendig.

3. stopp: møteplassene, felleskapet

- *Stopp på den lille parkeringsplassen. Der kan man se kirken tydelig. Kortere stopp?*
- Kirka: Carl Axel Gotlund – finsk misjonær som var student i Sverige, som reiste rundt på Finnskogen for å se hvordan de hadde det. Han var bestemt i sin sak om at

Rævholtet og skogfinnene måtte få sin egen kirke. Nå ble ikke kirken bygget på den plassen han egentlig hadde sett seg ut. Finnene veldig kristne, og vi ser flere bygg som er knyttet til det religiøse, kirken, kirkestuen og bedehuset.

- Nygotisk stil. Spisse buer, eller ganske enkel utsmykning. Regnes som en veldig sakral byggestil og derfor kan den ses på veldig mange norske kirker. Ombygging opptil flere ganger (første kapellet i **1863**, 1886 første kirken, 1948 kollapset av snømengdene og gjenbygget 1950).
- mangfoldet på skogen, samlingspunkter for menneskene og mangfoldet. **Samlingspunktene** var kirken, skolen og i arbeidet. I Svullryas tidligste periode, enda kalt Rævholtet, var det mange som snakket finsk. Vi kan se i folketellingene at det har blitt registrert hvem som er av finsk opphav og hvem som ikke er det, sammen med andre personlige opplysninger og hvilket arbeid man gjorde. I starten har Svullrya vært to språklig (**mangfold**), med innflyttere som snakket norsk og de lokale som fremdeles snakket finsk.

Bilder: ingen, er nok med byggene.

4. stopp: modernisering, utvikling, sosiale tiltak

- *Stoppe «rundt svingen». Der vil man se huset godt, samt badet.*
- **Doktorboligen** – bygget har en noe spesiell arkitektur, eiendommen ble utskilt i 1909, første branntakst er av et 1 ½ etasjes tømmerbygning, i 1918 kjøper to søstre eiendommen, men selger det samme år til Grue kommune. Da starter de store ombyggingene. Her skulle det være bolig og kontor for legen på Svullrya. Huset har vært gjennom forskjellige typer bruk, som nevnt legekantor, men også tannlege, fødeværelse og leiligheter. Den ene legen her var på et tidspunkt ikke fornøyd med løsningene i huset, hva gjaldt utstyr til legekantoret, og spesielt døren til kontoret som ikke var lydtett. Dette fant han en løsning på, som fremdeles kan ses inne. En ekstra plate ble satt på for å forsøke å dempe lyden. I kommunens arkiv ligger det også tegninger som viser forslag til endringer i, disse har aldri blitt gjennomført.
- Doktorboligen er en del av modernisering, sosiale tiltak for helsen til befolkningen. Sosiale tiltak, som i størst mulig grad er dratt i gang eller kjempet for av de frivillige og engasjerte kreftene på Svullrya. Spesielt **sanitetsforeningen**, som fremdeles er aktiv. Et eksempel er byggingen av et **offentlig bad**, som sto ferdig i 1934.

- **Innlagt vann og elektrisitet**, se branntakstene eller notater. I en branntakst av doktorboligen fra 1922 står det at huset har innlagt elektrisitet, så det var trolig rundt dette tidspunktet at elektrisitet og vann blir lagt inn i husene. Med tanke på at det også er i perioden etter 1910 at kraftverkene rundt om i landet bygges.

Bilder: Historiske bilder

5. stopp: siste stopp

- *Stå inne på plassen, eller på veien. Der man ser bygningen best.*
- **Den nye skolen** ble bygget i 1920, da det var behov for en større skole (med tilhørende leiligheter). Arkitekt Berle, som også har tegnet flere av de andre skolene i kommunen. Bygget er i en nybarokk stil med trekk fra jugendstilen. Sanitetsforening sto på for at den nye skolen skulle ha dusjer til barna. På det meste gikk det 172 elever på skolen, dette var skoleåret 1959-60.
 - o lese utdraget fra brevet: **«De hålla nu på att resa ett flott palats like invid Solhem. Det är det nye skolhuset. Det är allt för magnifikt tilltaget för att vara skolhus på landet.»** privat brev 1920. spørre om lov til å bruke og referere ordentlig.
 - o Arkitekturen – nybarokk, hint av jugend, store vinduer for undervisning, store rom innvendig. Mansardtak.
- **Helgeberget skole:** bygget i 1870, der Ole Qvale var lærer for 39 elever. Flyttet i 1898, på tomt gitt av Ove Qvale. (*Når skole ble bygget opp igjen ble det bygg på en del med leilighet (to rom og kjøkken).*)
 - o **Kirkestua** ble også aktivt brukt i ulike typer undervisning, som håndarbeid-, konfirmant-, aftenundervisning og småskolen holdt til her når den ny skolen ble bygget.
- **Enda en ny skole** ble bygget på Svullrya i 1975-76.
- Avslutning: dra sammen historien litt, gjøre noen refleksjoner.
 - o Nå har vi vært gjennom en del elementer fra Svullryas opprinnelse og utvikling. Svullrya har en sammensatt historie, og den kan knyttes til befolkningens initiativ og pågangsmot, men også opp mot større hendelser i den felles norske historien. Dette har jeg prøvd å belyse gjennom å knytte historien til et utvalg av husene her. Husene vi har sett på har hatt en annen bruk utover det å være en bolig, og det er hus som har vært med på å prege

livet og endringene på Svullrya. Fra å være et samfunn av torp og skogfinner til å bli et mangfold av mennesker og et moderne samfunn.

- Husene vi har sett på har veldig forskjellig stil. Håper dere sammen med meg kan se at husenes stil også forteller noe om husets funksjon. Funksjonen har kommet av et behov som skal dekkes. Nye hus blir bygget for å dekke behov og det er ønskelig å bygge etter de trender som er førende i samfunnet. Her har det vært knyttet til produksjon, men også hvem som skal bruke huset og hva det skal brukes til. Sveitserstilen kom tidlig, jugendstilen var en utvikling og den skulle være rik, så har vi den nybarokke stilen og gotikken som ofte preker mer offentlige og statlige bygg. I et miljø som her på Svullrya, får husene et massivt, markant og særegnet i størrelse og utforming. Nesten dominerende.
- Håper ingen følger seg utelatt, jeg har tatt utgangspunkt i enkelte hus jeg har jobbet med i praksis. Og jeg håper at det kan utvides til å inkludere flere hus etter hvert. Samt flere historier)

Bilder: Ingen, kun bygget.

Vedlegg 2

Gruppe:

Spørreundersøkelse Svullrya-vandring

- Om husene kunne fortelle

Svarte vandringen til forventningene dine?

Ja Delvis Nei

Hvordan opplevde du vandringen?

Fikk du ny kunnskap og forståelse for Svullrya som sted?

Ja Delvis Nei

Hva kunne du tenke deg å høre mer eller mindre om?

Opplevde du innholdet i formidlingen som interessant, nyttig og givende?

Ja Delvis Nei

Hvilke element(er) likte du best?

Ville du blitt med på flere slike vandringer (også andre steder)?

Ja Delvis Nei

Har du andre innspill du vil dele om vandringene?

